

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет аграрної економіки і менеджменту
Кафедра менеджменту біоресурсів і природокористування

Цаволик (Кравець) Анастасія Володимирівна

Удосконалення технології вирощування зернових та технічних культур в сільськогосподарських підприємствах / Improvement of production technology of cereals and industrial crops in agricultural enterprises

Спеціальність – 073 “Менеджмент”
Магістерська програма – Менеджмент природокористування

Магістерська робота

Виконала студентка групи
МПК_м-21
А.В. Кравець

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
І.В. Любезна

Магістерську роботу допущено
до захисту:

“___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ Р.Б. Гевко

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	7
1.1. Сутність економічної ефективності та особливості її визначення у зерновому господарстві	7
1.2. Роль та значення зернового виробництва в національній економіці.....	17
1.3. Методичні основи аналізу економічної ефективності зернового виробництва	24
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В ПРИВАТНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ «ПРОГРЕС –К».....	38
2.1. Загальна характеристика та спеціалізація підприємства	38
2.2. Аналіз собівартості виробництва зернових культур та їхня економічна ефективність.....	47
2.3. Вплив прибутку підприємства на витрати виробництва зерна та аналіз показників рентабельності	58
Висновки до розділу 2	67
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....	70
3.1. Основні напрямки підвищення економічної ефективності зерновиробництва.....	70
3.2. Удосконалення економічних взаємовідносин в ПП «Прогрес – К»	80
3.3. Шляхи підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна	86
Висновки до розділу 3	95
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	101

ВСТУП

Актуальність теми. У вітчизняній аграрній економіці однією із ключових проблем є підвищення ефективності зернового господарства та його забезпеченості. Зерно як товар має стратегічне значення, а також воно виступає як експортний товар в аграрних підприємствах. Частка зерна в експортному потенціалі постійно зростає. Підвищення економічної ефективності зерна передбачає його збільшення виробництва та покращення якості продукції, при тому одночасно зменшити матеріальні засоби та затрати праці на одиницю продукції. На світовому аграрному ринку конкурентоспроможність зернової продукції деякою мірою буде визначати конкурентоспроможність України. Вирішення даної проблеми нерозривно є пов'язано з інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва. Це в свою чергу є важливим значенням для аграрного комплексу в цілому.

В структурі аграрного сектору України провідне місце займає зернове виробництво. Від ефективності та рівня розвитку зерновиробництва залежить національна продовольча безпека та її гарантія, добробут населення та експортні можливості країни.

В агропромисловому комплексі провідне місце займає зернове господарство, яке в сучасних умовах визначає його рівень розвитку в аграрному секторі економіки України.

Збільшення обсягів виробництва зерна відіграє важливу роль у більшості галузей нашої держави, а найбільша роль визначена у аграрному секторі. Пояснення цьому є те, що зерно використовують для різних цілей. Рівень розвитку зернового господарства визначається обсягами виробленого зерна в країні. На обсяги зернового виробництва впливають наступні важливі фактори: розмір посівних площ, урожайність та його структура.

Зерно та вироблені з нього продукти завжди були і є ліквідними. Тому що вони становлять основу безпеки держави та продовольчої бази країни. Інноваційні технології повинні бути впроваджені на підприємствах, оскільки за рахунок них має відбуватися збільшення валового виробництва зерна, підвищення його екологічності та зниження собівартості. Технологічна та

економічна наука постійно слідкує за проблемами ефективності зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах України.

На сьогоднішній день необхідно приділяти велику увагу підвищенню продуктивності сільськогосподарських культур з умовою раціонального використання затратних ресурсів. Все можливо, коли дотримуватися при вирощуванні культурних рослин технологічних процесів: використання якісного посівного і садивного матеріалу, дотримання сівозміни, дотримуватися технології вирощування рослин, внесення добрив на заплановану урожайність, ефективний та своєчасний захист сільськогосподарських рослин від хвороби та шкідників, а також бур'янів. Дотримуватися технології зберігання та переробки зернової продукції.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження питань про підвищення економічної ефективності виробництва зерна в Україні займається велика група науковців, вчених та практики: А. Андрійчук, Ю. Лупенко, Ю. Воскобійник, Г. Христенко, М. Малік, П. Саблук, Р. Саблук, В. Бойко, О. Шпикуляк, В. Месель-Веселяк, О. Богуцький, М. Кісіль. У свої працях розробили стратегічні напрямки по зміцненню сільськогосподарського виробництва в Україні, ціноутворення та підвищення економічної ефективності використання земельних, трудових та матеріально-технічних ресурсів.

Актуальними і на сьогодні залишаються пропозиції щодо збільшення виробництва та в підвищенні її економічної ефективності.

Метою дослідження є виявлення теоретико-методичних та практичних аспектів підвищення економічної ефективності виробництва зерна на підприємстві. Обґрунтувати пропозиції щодо підвищення ефективності їх функціонування.

Для досягнення поставленої мети досліджування необхідно вирішити наступні завдання:

- уточнити сутність економічної ефективності та особливості її визначення у зерновому господарстві;
- дослідити організацію виробництва зерна;

- дослідити економічну ефективність виробництва у ПП «Прогрес –К»;
- проаналізувати основні економічні результати господарської діяльності приватного підприємства «Прогрес – К»;
- визначити фактори, які впливають на економічну ефективність виробництва зерна;
- обґрунтувати шляхи підвищення ефективності зерновиробництва.

Об'єктом дослідження є виробництво зернових культур на аграрному підприємстві «Прогрес – К».

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади підвищення економічної ефективності виробництва зерна в сільськогосподарському підприємстві.

Методи дослідження. Для написання магістерської роботи було використано теоретико – методологічні основи дослідження вчених, науковців, дані статистичної звітності підприємства. В процесі дослідження були застосовані наступні методи: аналізу та синтезу, порівняння, статистичне спостереження, групування, абстрактно – логічний та розрахунково – конструктивний метод та інші.

Наукова новизна. Опрацювання теоретичних основ економічної ефективності виробництва зерна, проведено аналіз економічних результатів господарської діяльності досліджуваного підприємства, обґрунтовано шляхи підвищення економічної ефективності виробництва зерна.

Основою для написання магістерської роботи стали монографічні, навчальні періодичні видання з обраної теми, Закони України та галузеві програми, дані статистичної звітності.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота містить вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки та пропозиції, список використаної літератури. Загальний обсяг магістерської роботи становить 105 сторінок, до складу яких входить 5 рисунків та 12 таблиць.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Сутність економічної ефективності та особливості її визначення у зерновому господарстві

В світовій економіці поняття «економічна ефективність» є неоднозначним та досить складним. Це пов'язано з галуззю економіки та факторами виробництва. Вплив науково-технологічного процесу відіграє важливу роль в розвитку суспільного виробництва, а також різні економічні теорії вплинули на підходи до розуміння сутності економічної ефективності.

У відображенні дій об'єктивних економічних законів, ефективність виробництва в економічній категорії дає змогу зростати результативності виробництва. Кінцевий корисний ефект від застосування живої праці та засобів виробництва є економічною ефективністю. Для неї характерно сукупні її вкладення на одиницю корисного ефекту. Якщо в понятті «ефективність» є мета, яка повинна бути досягнута, то це набуває великого змісту. У виробництві основною метою стає віддача сукупних витрат, які є головними в процесі виробництва.

Піднесений матеріальний рівень життя населення визначає основну мету економічної стратегії у розвитку аграрного господарства України. Для того, щоб мета була досягнута, необхідно в сільськогосподарському виробництві підвищити економічну ефективність.

Отримання економічної ефективності в зерновому виробництві означає одержання з 1 га земельної площі – максимальної кількості продукції [9, с. 14]. Також сюди відноситься задоволення певних потреб споживача якісною продукцією.

Аграрна галузь дещо має в собі відмінності. Всі сукупні фактори вказують на те, щоб в господарюванні досягти вискоелективного результату, необхідно мати головний засіб виробництва – землю. Тому в рослинництві

завжди відіграє велику роль земельна площа. Отже, оцінка корисного ефекту в сільськогосподарському виробництві завжди стосується її.

Економічна ефективність має в собі широкий комплекс засобів, робочої сили, яка використовується, а також предмет праці. Розглядаючи зернове господарство та його особливість, суть ефективності виробництва зерна полягає у тому, щоб підвищити урожайність зернових культур завдяки найменшим витратам ресурсів на одиницю продукції.

Бугуцький О.А., Андрійчук В.Г., Кісіль М.І. розглядають суть економічної ефективності виробництва. Вона дещо відрізняється, але є одна спільна думка щодо умов ринкової економіки, що одним з критерієм є прибутковість [4, 2, 51].

Бугуцький О.А. в своїх роботах визначав сутність поняття «ефективність виробництва» як відношення отриманих результатів до витрат праці, а також засобів виробництва у матеріальному виробництві. Довів, що ефективність виробництва є узагальнюючою категорією, комплексною. Де її якісна характеристика відображається у результаті використання живої праці та уречевленої в засобах виробництва.

Андрійчук В.Г. ефективність трактує як результат певного процесу дії, що є в співвідношенні між отриманим результатом та витратами, до яких входять ресурси, які спричинили його.

Кісіль М.І. звертає особливу увагу на те, що ефективність характеризується після зіставлених економічних результатів, тобто вигода від бізнесу, з витратами на досягнення цього результату.

Аналіз праць щодо суті ефективності, свідчить про досягнення ефективності в максимальній кількості продукції, але при мінімальних витратах.

В Україні критерії ефективності виробництва зернових культур залежить від галузі, сфери та від форм господарських відносин. Наприклад, для переробної галузі її показник – це забезпечення сировиною та продуктами переробки; для виробників в сільськогосподарській галузі – зменшення витрати

на виробництво, достатня забезпеченість фінансами, а ринок, щоб був забезпечений достатнім обсягом якісної продукції; основний показник для сфери агровиробництва – забезпечення населення продовольством.

Беручи до уваги конкурентоспроможність зернового виробництва, то на кожному етапі вона формується в процесі збору, обробки та реалізації. В агропромисловому секторі вона має дуже важливе значення і має співвідношення до якості продукції та рівня цін.

В економічній теорії ціна розглядається як вираз, який визначає відношення попиту до пропозиції. [15, с. 201]. У сільськогосподарських виробників прибуток впливає з формування ціни на зернові культури. Особливістю є те, що в АПК процес ціноутворення є дещо непростим.

Сільськогосподарську продукцію необхідно розглядати через натуральні та вартісні показники, таким чином проводиться розрахунок економічної ефективності. Дані показники показують проміжні та кінцеві результати, а також витрати, які пішли на виробництво окремого виду продукції (послуг, робіт) або всієї продукції.

Результат фінансової та господарської діяльності в суб'єктів господарювання є ефективністю сільського господарства. Вона здатна знижувати фондівдачу та собівартість, забезпечує високі показники продуктивності праці, урожайність культур, а також зростання рентабельності.

Для виробників зернових культур, економічна ефективність дає спроможність максимально вирощувати даний обсяг високої якості продукції при мінімальних затрат, а це в свою чергу дасть можливість отримати максимальний прибуток від її реалізації.

Група вчених дійшли висновку, що в сільськогосподарському виробництві є різні види ефективності [5, 7, 30, 53]:

- виробничо – економічна;
- виробничо – технологічна;
- еколого – економічна;
- соціально – економічна.

Виробничо – економічна ефективність показує сукупний вплив на рівень економічного механізму та на виробництво виробничо – технологічної ефективності. Основні вартісні показники: собівартість, прибуток, чистий та валовий дохід.

Виробничо – технологічна ефективність характеризує використанні в процесі виробництва ресурси (трудові, земельні, матеріальні). Основні показники: землевіддача, трудомісткість, фондівіддача, матеріаломісткість та інші.

Еколого – економічна ефективність відображає економічний результат процесу виробництва продукції і враховує вплив сільського господарства на навколишнє середовище. Попередження забруднення, руйнування природного середовища або його ліквідацією все це показує ефект витрат в використанні у процесі виробництва. Також еколого – економічна ефективність вказує на те, що є можливі втрати з сільськогосподарської продукції внаслідок погіршення екології.

Соціально – економічна ефективність вона походить від виробничо – економічної, характеризує ефективність роботи підприємства в цілому, а також показує рівень реалізації економічних інтересів. В ній застосовують систему економічних показників: норма прибутку, вартість продукції на одиницю земельної площі, фонд споживання в розрахунку на одного працівника, рівень рентабельності.

Насамперед, сільське господарство має значний обсяг діючих виробничих фондів і має великий економічний потенціал. Одним з головних завдань є поліпшення їх використання, а якщо вирішити його, то воно посприє підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва. Рівень ефективності визначається відношенням трудових затрат до вироблених продуктів, і об'єктивно спрямовується до свого максимуму [5, с. 176]. Це причина того, що вплив науково-технічного прогресу постійно вдосконалюється і впливає на умови виробництва, а на рахунок здібностей працівників, то їхній рівень постійно зростає.

При підвищенні економічної ефективності зростає дохід підприємств (господарств), а це в свою чергу дає можливість підвищувати оплату праці, вдосконалюється і розширюється виробництво, покращуються культурні та побутові умови працівників.

Економічна ефективність у сільському господарстві поділяється на такі рівні:

- народногосподарську;
- економічну ефективність виробництва окремих культур, продукції, видів;
- ефективність окремих агротехнічних заходів, практики, впровадження досягнень науки;
- економічну ефективність сільськогосподарського виробництва.

Народногосподарська економічна ефективність визначається із мети, завдання та інтересів народного господарства. Вихідним критерієм є обсяг національного доходу, який розраховується на душу населення при цьому затрачається найменше живої праці [8].

Для економічної ефективності основним критерієм виступає головна мета виробництва, яка використовується на всіх рівнях.

Ефективність відповідно до об'єктів визначається наступним чином:

- ефективність діючого виробництва на всіх його рівнях;
- ефективність розвитку науки та техніки;
- ефективність зовнішньоекономічних зав'язків;
- ефективність охорони навколишнього середовища;
- ефективність капітальних вкладень, які використовують для реконструкції, будівництва з метою збільшення обсягів виробництва та випуску нової продукції;

За методами розрахунку та призначенням ефективність розрізняють порівняльну та абсолютну. На практиці економічних розрахунків вирішують наступні два завдання: аналізують вплив різних організаційно – технічних заходів та оцінюють, визначають рівень ефективності використання окремих видів ресурсів та витрат на показники діяльності підприємства. Сюди також

входить відбирати та порівнювати кращі варіанти організації виробництва, нову техніку та технологію.

Порівняльна економічна ефективність відображає певні переваги між двома варіантами і один з кращих економічних варіантів застосовують для раціонального використання ресурсів і витрат.

Абсолютна економічна ефективність показує загальну віддачу (ефект) від використання витрат та ресурсів на підприємстві в цілому.

Підвищення ефективності виробництва зерна формується з комплексу заходів, які забезпечують розширене відтворення, а це в свою чергу задовольняє попит суспільства, які відображаються в правових, соціальних та організаційно – економічних відносинах.

Для населення країни, народних господарств та сільськогосподарських підприємств має дуже важливе значення підвищення ефективності виробництва за рахунок того, що на кожную одиницю витрат і ресурсів одержують більше продукції та доходу.

Пов'язано це все з тим, що коли менше затрачається ресурсів і праці на одиницю продукції, тим більше отримують ті самі засоби, але продукція виходить дешевшою. Тому, підвищення ефективності дозволяє збільшити обсяги виробництва та задовільнити потреби населення.

Сільськогосподарське виробництво та його ефективність має безпосередній вплив на продукти харчування, товари широкого вжитку та на рівень роздрібних цін, за умови виготовлення їх з сільськогосподарської сировини. Суспільно необхідні витрати, які застосовуються на виробництво продукції тісно пов'язані з рівнем цін. Зниження роздрібних цін на ринку залежать від умов зниження собівартості та підвищення їхньої ефективності.

Сільськогосподарські підприємства збільшують свої доходи та рентабельність завдяки впливу підвищення ефективності [37]. Чим дешевше продукція їм обходиться, чим більше вони її продають та виробляють, тим доходи в них збільшуються, а це сприяє збільшенню засобів для розвитку

виробництва, покращення соціальних умов, і підвищення працівникам заробітної плати.

Науково-технічний прогрес, високопродуктивні культури, мінеральні добрива, гербіциди, використання новітньої техніки, все це сприяє розвитку аграрного господарства в галузі рослинництва. Хімізація сільського господарства має важливе значення. Це дає змогу впроваджувати інтенсивні технології для вирощування зернових культур.

Одним з важливих напрямків підвищення ефективності для сільськогосподарського виробництва є його інтенсифікація [56, с. 184]. Вона складається на основі постійного удосконалення господарського механізму, який формує нову ринкову мотивацію до праці.

Ринкові відносини в умовах становлення та розвитку мають свої особливості: інтенсивний тип розширеного відтворення. В економічному розвитку основним критерієм стає суттєве зростання ефективності виробництва на основі максимальної економії праці, а не кількісне збільшення факторів виробництва. На сучасному етапі сільськогосподарського виробництва визначальним показником інтенсифікації стають швидкі темпи зростання кінцевих результатів в порівнянні з витратами, а не тільки збільшення обсягів виробництва продукції. Ринкова економіка вимагає, щоб підприємства були соціально орієнтовані. Це зумовлено у виявах закономірностей та нових тенденцій інтенсивного типу розширеного відтворення, і на одиницю продукції вимагається концепція інтенсифікації сільськогосподарського виробництва.

На зернове господарство впливає велика кількість факторів, які підвищують його ефективність. Їх поділяють:

- меліорація;
- створення та виведення нових сортів;
- хімізація;
- загальна культура землеробства.

Для збільшення виробництва зерна, вище перераховані фактори відрізняються по ступеню впливу, що призводить до різних капіталовкладень та

затрат. Важливо, щоб підприємства визначились з пріоритетами, куди будуть спрямовувати гроші. І правильно співвідносити для кожного з них економічну ефективність.

Зернове господарство представляє досить складну структуру. До нього відносимо хлібопекарське, борошномельне, круп'яне, комбікормове господарство та інші. Отже, для розвитку необхідно модернізувати галузі, покращити між ними технологічні зв'язки та економічні. Також максимально перейти на використання новітніх технологій, збільшити асортимент. Необхідно збалансувати розвиток, кооперування виробництва, щоб поліпшити кінцевий продукт. Це дасть змогу знизити ціни на продукцію та підвищити її економічну ефективність виробництва.

Формується комплекс заходів щодо підвищення ефективності виробництва зерна, які сприяють забезпеченні розширеного відтворення, що дає змогу суспільству задовільнити свої потреби, попит і розвивати стійкі соціальні, правові, організаційно-економічні відносини.

Ефективність зернового виробництва, на етапі переходу економіки України до ринкових відносин, визначає його конкурентоздатність. Це проявляється як на внутрішньому ринку так і на зовнішньому. Підвищується зарібок працівників, збільшується кількість робочих місць. В загальному, ефективність – це соціально-економічна проблема, яка зумовлює позитивне вирішення стану суспільства та розвитку продуктивних сил.

Для досягнення мети є розроблені певні напрямки, які спрямовують на підвищення економічної ефективності виробництва зерна, поліпшують якість зерна, а в свою чергу передбачають збільшення виробництва на сільськогосподарських підприємствах, забезпечують сталий рівень зернового господарства, також напрямки дозволяють ефективно використовувати виробничі ресурси.

З основних напрямків в зерновому господарстві, його зростання є інтенсифікація зерна. Це застосовується на основі внесення оптимальної кількості мінеральних, органічних добрив, впровадження комплексної

механізації. Також дозволяє розширювати посіви високоврожайних сортів та гібридів. Застосовувати новітні та інтенсивні технології, високої оплати праці, враховуючи кінцевий результат.

Впровадження прогресивних форм організації та оплати праці при виробництві зерна дає економічну ефективність. На кожному підприємстві відіграє важлива роль – рівень оплати праці, а якщо він високий, це стимулює кожного, хто зацікавлений в матеріальній формі. Зростає продуктивність праці, а це є реальна умова збільшення виробленої продукції.

В господарстві для виробництва зернових культур є один з шляхів підвищення ефективності – це виведення та впровадження сортів та гібридів, які придатні для вирощування на зрошувальних землях, а також стійкі проти хвороб. Для нього характерне поліпшення селекції та насінництва зернових культур. В економічно розвинутих країнах врожайність зернових культур підвищують завдяки використанню добрив (50%), покращують обробіток ґрунту (25%), впроваджують перспективні та високоврожайні сорти (25%).

У виробництві якісного зерна є ще один важливий напрямок, який підвищує економічну ефективність зерна, за допомогою твердих і сильних сортів пшениці, які мають високий вміст клейковини (28 – 36%) та білка (15 – 17%). В якість продукції включають сукупність властивостей, завдяки цьому можна визначити спроможність даної продукції. І чи її цільове призначення має змогу задовольняти потреби споживачів [14, 25].

Внесення оптимальних доз мінеральних добрив є важливим в підвищенні ефективності виробництва зерна. Вони повинні бути такими, щоб забезпечували в економічних та природно кліматичних умовах найбільш повне використання потенційних можливостей високоврожайних та гібридів зернових культур. Якщо комплексно поєднати добрива з іншими заходами, то є реальна можливість отримати урожай з озимої пшениці до 50-60 ц/га, при тому, що в Україні середня врожайність озимої пшениці становить 30 ц/га.

За останні роки в АПК знизилася застосування мінеральних та органічних добрив. Скорочення внесення добрив призвело до того, що почало знижуватися

урожайність культур, щоб запобігти цьому, необхідно дотримуватися оптимального рівня внесення добрив.

Дуже важливе значення має якість зернових культур, оскільки в ринкових умовах закупівельні ціни на зерно встановлюють враховуючи його якість. Економіка сільськогосподарського підприємства зміцнюється завдяки поліпшенню якості, збільшенню виробництва і це дає змогу підприємству підвищити свої доходи.

Комплексна механізація виробництва зерна застосовується в інтенсифікації зернового господарства. Впроваджують інтенсивні технології вирощування зернових культур, а також забезпечують високу продуктивність праці в процесі виробництва зерна. Коли господарство має надійну систему машин це дозволяє виконувати всі види робіт вчасно і якісно. В кінцевому результаті підвищується врожайність зернових культур та зменшується втрата зерна.

Якщо розглядати переробку та ефективність виробництва зерна, вони тісно пов'язуються з інтенсифікацією. Базується на економічних методах господарювання, на нових рішеннях в технологічній галузі, а також в організаційних формах. Інтенсифікація відображає основу досягнення, а ефективність – результат розвитку [48, с. 52].

Важливою передумовою для національної економіки є підвищення ефективності сільського господарства, що дає інтенсивний розвиток агропромислового комплексу, а це все сприяє на хороший результат для функціонування економіки України.

Головне завдання в агропромислового комплексу – це підвищення конкурентоспроможності та збільшення обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємств. Агропромисловий комплекс повинен розвиватися і забезпечити перетворення сільського господарства в високорозвинутий сектор економіки, де зернове господарство є основним. Один з найважливіших показників стану економіки є рівень розвитку зернового

господарства, який впливає на економічний стан сільського господарства та забезпечує продовольчу безпеку країни.

Отже, формуючи інтенсивну технологію виробництва зерна, використавши напрямки та фактори інтенсивного розвитку зернового господарства (якісне насіння, комплексна механізація, внесення достатніх доз гербіцидів, мінеральних добрив, застосування високоврожайних сортів). Завдяки цьому, підприємство виконує заходи, а саме агротехнічні та організаційні, і отримує високий урожай і прибуток.

1.2. Роль та значення зернового виробництва в національній економіці

Пріоритетною галуззю аграрного сектору виступає зернове господарство, яке має високий рівень конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках. Зернова галузь визнана як стратегічна і є базовим сегментом сільського господарства. Вона формує резервні запаси та продовольчий фонд, постачає зерно на експорт та забезпечує фуражним зерном тваринництво. Зернова галузь формує істотну частку доходів сільськогосподарських товаровиробників та визначає стан і тенденції розвитку сільських територій.

Посилення інтеграції України на світовий ринок призвела до того, що зернова галузь стає найважливішим об'єктом зовнішньої торгівлі. А також спонукає до збільшення обсягів виробництва зерна [36, с. 89].

Розвиток зернової галузі відіграє велику роль в економічній стабільності держави, тому що останніми роками доходи від експорту сільськогосподарської продукції, лівова частка серед яких належить зерну, стали основним джерелом валютних надходжень у країну.

Зернове господарство тісно пов'язане з земельними ресурсами та природним середовищем, а також основними матеріально-технічними засобами аграрного сектору, яких рівень використання залежить від технології, організації виробництва та кліматичних умов.

Для сільського господарства України виробництво та реалізація зерна є важливим значенням, тому що зернова галузь є провідною для більшості

сільськогосподарських підприємств. Необхідно українським підприємства більше приділяти увагу цій галузі для подальшого її розвитку. Це дозволить збільшити прибутки та доходи аграрним підприємствам. Адже територіально-економічне та геополітичне розташування, сприятливі ґрунтово-кліматичні умови та працьовитий український народ вивели Україну на світовий ринок в розряд зернових держав світу.

В сільському господарстві України провідною ланкою є виробництво зерна. В структурі доходів від реалізації продукції зернові культури вважаються продукцією бюджетоформуючою та посідають одні з перших місць.

Варто підкреслити, що для зернового виробництва існують деякі закономірності в розміщенні по території держави. Вони зумовлені природними умовами, що характерні для різних регіонів, різним складом агрокліматичних та земельних ресурсів.

Також на розвиток зернового господарства впливають економічні та соціальні чинники, до яких належить:

- розміщення підприємств харчової та переробної промисловості;
- розвинута транспортна інфраструктура;
- рівень споживання продуктів харчування населенням та потреби окремих галузей народного господарства в аграрній продукції;
- наявність трудових ресурсів.

Ландшафтні зони рівнинної частини України покладені в основу зональної спеціалізації зернового господарства і розташовані в трьох зонах:

1. Полісся – 19% території;
2. Лісостеп – 34% території;
3. Степ – 40% території.

На Поліссі посівні площі становлять 40-45%, де зернові культури вирощують на площі 2,0 – 2,3 млн. грн. Велику частку займає вирощування жито (62% валових зборів по Україні) і зернобобові. В загальному на цій зоні виробляється 18% ячменю та гречки, 11% пшениці, 7% - товарного зерна.

Зернові культури в Лісостеповій зоні займають біля 5 млн. га (40-50%) всіх посівних площ. Близько 2 млн. га займає озима пшениця. Також тут вирощують кукурудзу на зерно, зернобобові та ячмінь. В загальному по зоні виробляється 45% пшениці, ячменю та проса, 37% кукурудзи, 28% жита та 66% гречки.

У Степовій зоні площа під зернові складає 6,5-7 млн. га або 56% всіх посівних площ. Основні зернові культури: кукурудза на зерно та озима пшениця, просо, ячмінь та рис. В цілому по зоні вирощується 49-51% всього зерна держави, а саме: 52% пшениці, 61% кукурудзи, 45% ячменю та 54% рису. Зерно вироблене в цій зоні має вищу цінність, тому що тут покращені якісні показники.

На кількісні показники зональної спеціалізації зернових культур впливають агрокліматичні ресурси: сума активних температур ($> +10^{\circ}$), тривалість безморозного періоду (тип зими), гідротермічний коефіцієнт (коефіцієнт зволоження території).

Зернове господарство, враховуючи особливості агрокліматичних ресурсів, формує в масштабах країни продовольчий фонд, державні резерви зерна та значну частку експорту, а також забезпечує фуражним зерном та іншими кормами тваринництво.

Українське зерно завжди належало до конкурентоспроможного продукту на світовому ринку. Зерно практично при зберіганні не втрачає своєї якості, тому придатне для створення державних резервів продуктів харчування та кормів. Воно формує значну частку доходів сільськогосподарських товаровиробників, валютні доходи держави за рахунок експорту та визначає тенденції та стан розвитку сільських територій.

Для країни загальна потреба зерна визначається в його кількості, яке витрачається на харчування, насіння, переробку, корми, експортне створення державних резервів. Найбільшу питому вагу має зерно як продукт харчування, яке споживається населенням та тваринами. Якщо брати від загальної кількості виробленого зерна Україна використовує на корм худобі та птиці 51-58%, на

харчування – 16-18%, на насіння – 7-11%, на переробку 3-4% та втрачається при зберіганні і доробці близько 7-9% [55, с. 110].

Зернопродуктовий підкомплекс АПК та його концепція розвитку передбачає удосконалення економічних та технологічних зв'язків між собою, модернізація всіх галузей і складових, використання найновіших технологій, кооперування виробництва, збільшення асортименту продукції та покращення якості кінцевої продукції, а також підвищення економічної ефективності її виробництва та зниження цін на неї. (рис.1.1.)

Зернові культури мають високу енергетичну складову та забезпечені енергетичними макро і мікро речовинами. У зерні передбачено вміст клітковини, в зерні голозерних культур становить 2 – 2,5%, у плівчастих у 3 – 4 рази більше і в основному вона зосереджена в оболонці зерна. (таблиця1.1.)

У зерні хлібних злаків є певна кількість жирів і вони в основному зосереджені у зародку та алейронову шарі (2 – 2,5%). Характеризується підвищеним вмістом жиру кукурудза – 4,9%, овес – 6,2% та просо – 3,9%. Жири зерна містять в собі високий вміст ненасичених жирних кислот, тому є нестійкими проти окислення.

До складу зерна входять сполуки кальцію, калію, натрію та фосфору. Наприклад, зернобобові багаті на натрій та залізо, овес має підвищений вміст кальцію, а гречка містить в собі магній.

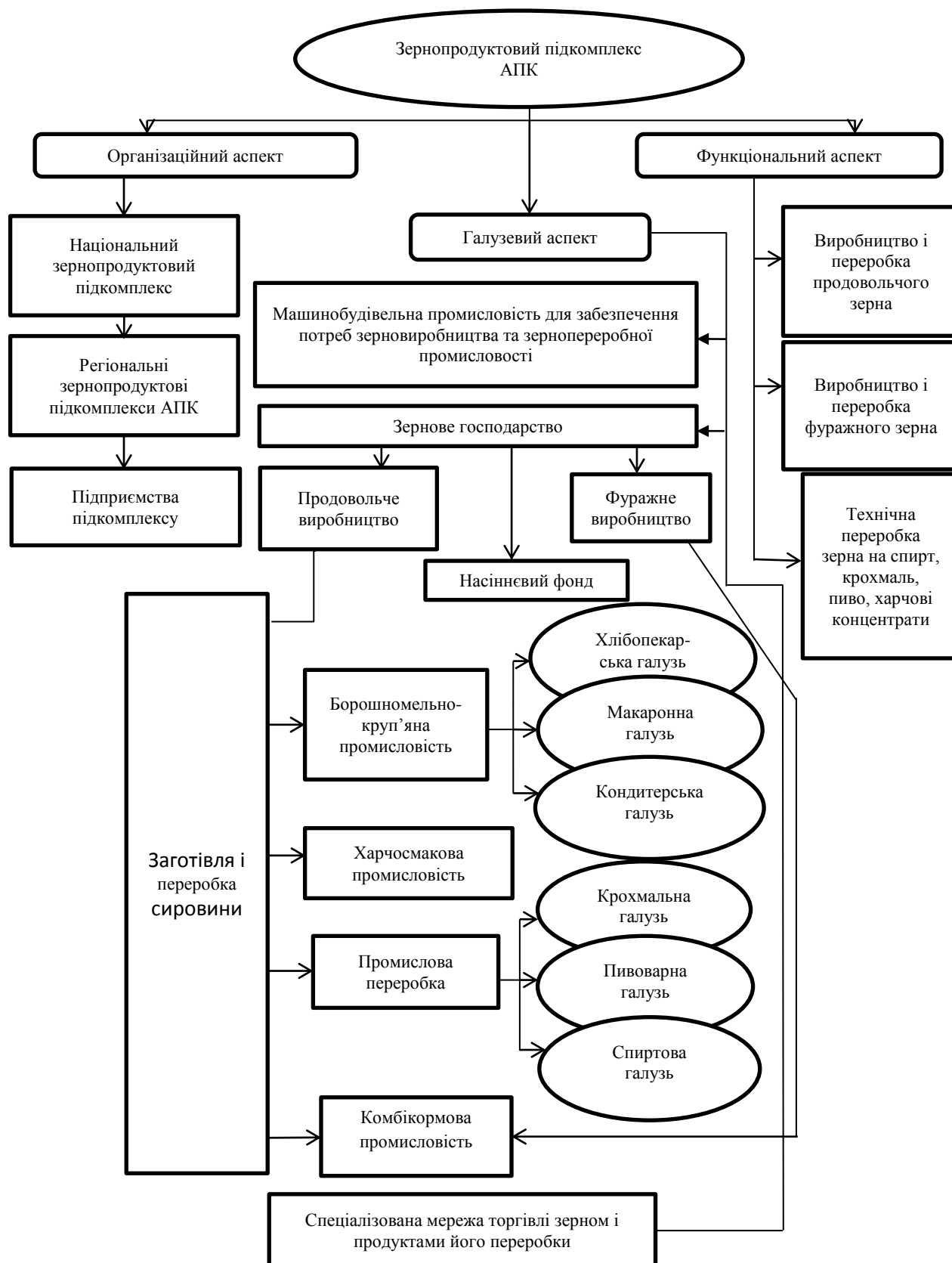

Рис.1.1. Зернопродуктивний підкомплекс АПК

Таблиця 1.1

**Енергетична цінність насіння основних зернових культур,
(вміст перераховано у % на суху речовину)**

Назва с/г культури	білки	вуглеводи				ліпіди	зола
		крохмаль	цукри	целюлоза	Геліцелюлоза пектини та інші		
Пшениця	10-20	60-76	2-3	2-3	6-9	-	-
Ячмінь в плівках	10-14,5	57-68	2-3	4,5-7,3	10-17	2-2,6	2,7-3,2
Ячмінь без плівок	13-15,9	77-80	2,5-3,5	1,9-3,1	6-9	1,8-3,2	1,9-2,6
Жито	9-14	58-67	1,9-3,6	1,8-3,3	9-15	1,8-3,5	1,7-2,3
Кукурудза	9-11	69-77	1,5-4	2,5-3	5-9	4-7	1,4-1,9
Овес у плівках	10-15	40-50	1,0-1,9	11,7-14	14-22	4,5-5,5	4,0-5,8
Овес без плівок	12-25	67-72	0,9-1,5	1,8-2,5	6-11	6,0-7,6	1,8-2,5
Тритикале	12-23	49-57	2,5-3,2	2-3	7-12	3-5	1,8-2,2

Насіння зернобобових культур містить високий вміст білків: у горосі та квасолі становить 21%, сої до 35%. В сої містять також багато жиру більше 18%.

Україна забезпечує свої потреби продовольчим зерном, але їй не вистачає саме високоякісного зерна сильних та твердих сортів пшениці. Для отримання цього, необхідно збільшувати посівні площі зернових культур в лісостепових та степових зонах нашої держави. Це призведе до підвищення ефективності виробництва у цій галузі так і в цілому по сільському господарстві.

Для управління процесами розвитку зернового виробництва держава здійснює багато заходів. Вона розробила нормативно-правову базу у вигляді Законів України «Про зерно та ринок зерна в Україні» «Про державну підтримку сільського господарства України», Указів Президента України «Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва та розвитку ринку зерна,

комплексної галузевої програми «Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року».

Держава у Законі України «Про зерно та ринок зерна в Україні» взяла на себе зобов'язання сприяти розвитку та стабільному функціонуванню даного ринку та визначила пріоритетність зернового виробництва. У цьому законі визначено державну політику щодо розвитку ринку зерна як пріоритетного сектора економіки АПК України. Він спрямовується на створення економічних, організаційних і правових умов конкурентоспроможного виробництва та формування ринку зерна для забезпечення внутрішніх потреб держави у продовольчому, насінневому та фуражному зерні, а також нарощування його експортного потенціалу.

Щодо регулювання ринку зерна у законі визначено засади державної політики:

- забезпечення внутрішніх потреб держави у продовольчому, насінневому, технічному та фуражному зерні й заходів щодо нарощування його експорту;
- надання пріоритетної інвестиційної, бюджетної та кредитної підтримки суб'єктам заставних закупівель зерна, а також проведення інтервенційних операцій.
- недопущення обмежень у пересуванні зерна та продуктів його переробки;
- контроль за якістю зерна та його збереженням;
- встановлення мінімальної гарантованої ціни на заставне зерно.

У концепції розвитку зернової галузі України на період до 2015 року було передбачено відчутне зростання виробництва зерна, а саме шляхом підвищення урожайності культур, структурної перебудови зернового господарства з метою забезпечення зерновими культурами внутрішніх потреб, перетворення України в повноцінного учасника світового ринку зерна.

Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва та розвитку ринку зерна» гарантує прозору ринкову

інфраструктуру, цивілізований рух зерна, підвищення рівня рентабельності та стимулювання його виробництва, зниження негативних наслідків сезонних та кон'юнктурних коливань цін на зерно.

Політика державної підтримки виробництва зерна здійснюється Міністерством аграрної політики та продовольства України. Їхні основні напрямки:

- запровадження нових механізмів кредитування;
- податкове стимулювання;
- стимулювання приватних інвестицій (акціонування);
- збільшення обсягів фінансування державних цільових програм;
- розвиток агрострахування;
- стимулювання залучення коштів на вітчизняних та закордонних фондових ринках;
- посилення ролі Аграрного фонду у фінансуванні виробництва через механізми заготівлі майбутнього урожаю (строкові контракти)

Отже, виробництво зерна в Україні є стратегічною галуззю розвитку в народногосподарському комплексі країни в цілому, а не тільки в сільському господарстві. Вплив різних факторів на підвищення економічної ефективності виробництва, вивчення основних закономірностей інтенсифікації зернового виробництва та стратегічних напрямів щодо прискорення росту віддачі вкладених засобів потребує першочергового вирішення та системного підходу.

1.3. Методичні основи аналізу економічної ефективності зернового виробництва

Головним засобом виробництва є земля. За допомогою показників економічної ефективності можна провести комплексний аналіз, здійснити порівняльну оцінку в динаміці за окремими регіонами та підприємствами і зробити правильні висновки щодо напрямку підвищення економічної ефективності виробництва.

Ефективність виробництва – це багатогранне та складне явище. Для неї необхідно використовувати конкретні показники, які показують вплив різних

факторів на процес виробництва, які можуть відобразити особливість сільського господарства.

У публікаціях вчених, таких як О.М. Шпичака, П.Т. Саблука, Д.Я. Карича, Б.Й. Пасхавера, Ю.С. Коваленка, В.Я. Месель – Веселяка висвітлені питання про ефективність виробництва зерна та агроекономічну ефективність [52, 53].

В загальноекономічній категорії, ефективність на практиці проявляється на мікро- та макрорівні. Ефективність на мікрорівні характеризується якістю, обсягом та собівартістю товарної продукції та послуг. Також сюди відноситься обсяги одержаного прибутку та валового доходу, ринковий попит, сукупні витрати. Аграрне виробництво з позиції оцінки ефективності на макрорівні визначається кількісними та якісними показниками валової продукції, яка вироблена підприємством незалежно від її структурної форми господарювання.

Для того, щоб визначити економічну ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах застосовують таку систему показників:

- Виробництво валової продукції:
 - на 1 га сільськогосподарських угідь;
 - на 100 грн виробничих витрат;
 - на 1000 грн основних виробничих фондів та оборотних засобів;
 - на середньорічного працівника;
 - на 1 затрачену людину – годину.
- Величина чистого та валового прибутку і доходу, який розраховується:
 - на 1 га сільськогосподарських угідь
 - на 100 грн виробничих витрат;
 - на 1000 грн основних виробничих фондів та оборотних засобів;
 - на середньорічного працівника;
 - на 1 затрачену людину – годину.
- Норма прибутку та рівень рентабельності.

Оцінюючи економічну ефективність зернового виробництва, беруть до уваги взаємопов'язані показники та відповідні критерії, які характеризують вплив різних факторів та відбивають вимоги економічних законів.

Використовують традиційні показники рентабельності для оцінки та аналізу ефективності виробництва. Сюди входить: організаційно-господарські, економічні та природні. Якщо виробництво рентабельне це означає, що підприємство повністю відшкодовує витрати, отримує грошову виручку від реалізації продукції і одержує прибуток, а це є головним для розширеного відтворення.

Для визначення рівня рентабельності береться процентне відношення прибутку до повної собівартості реалізованої продукції. Рентабельність показує величину прибутку на 1 грн. витрат виробництва та вказує у поточному році їх використання [16, с. 203].

В цілому господарстві рівень рентабельності визначається сукупним рівнем. Для певного виду продукції, галузі, окремої культури в сільськогосподарських підприємств дані річного звіту визначають рівень рентабельності.

Показник рівня рентабельності та норми прибутку розраховуються за формулою:

Рівень рентабельності:

$$P = \Pi * 100 / Вв \quad (1.1)$$

де, Π — прибуток від реалізації;

$Вв$ – витрати виробництва на реалізовану продукцію.

Рентабельним підприємством є те, що дає дохід, умови отримання прибутку в процесі господарювання. Тобто, рентабельність означає прибутковість. Кожне підприємство має відшкодовувати свої витрати за рахунок виручки від реалізованої продукції та отримання прибутку. У сільськогосподарському виробництві рентабельність – це важливий показник

економічної ефективності. Він показує, що діяльність підприємства приносить прибуток.

Коефіцієнти віддачі за товарною продукцією:

$$K_{\text{ТП}} = \text{ТП} / \text{ВВ} \quad (1.2)$$

де, **ТП** – вартість товарної продукції за поточними цінами реалізації.

Рівень рентабельності можна також визначити:

$$P = \text{ТП} - \text{ВВ} / \text{ВВ} * 100$$

Або

$$P = (K_{\text{ТП}} - 1) * 100 \quad (1.3)$$

За цим показником визначають економічну ефективність поточних витрат та ступінь окупності. Якщо в підприємства показник рентабельності дорівнює 85%, то означає, що витрати виробництва відшкодовані на реалізовану продукцію та додатково отримало по 0,85 грн прибутку на кожну гривню цих витрат.

Ефективність спожитих засобів виробництва, які включають вартість використаних в підприємстві матеріальних оборотних засобів та суму річної амортизації основних фондів все це характеризує рівень рентабельності. На даний час сільськогосподарські підприємства мають різні засоби виробництва, які використовуються у господарстві. Визначення основних та оборотних фондів застосовують показник як норма прибутку.

Норма прибутку розраховується по господарству в цілому та вказує величину прибутку, що припадає на 1 грн. оборотних та основних фондів. Це є процентне відношення прибутку до середньорічної вартості основних та оборотних фондів.

$$\text{Норма прибутку} = \text{Прибуток} / \text{Вартість основних фондів} + \text{Вартість оборотних фондів} \quad (1.4)$$

Якщо зростає показник норми прибутку так як показник рівня рентабельності це свідчить про те, що підвищується ефективність виробництва.

Оцінюючи на підприємствах економічну ефективність сільськогосподарського виробництва беруть до уваги натуральні та вартісні показники. Вартісні показники враховують розвиток товарно-грошових відносин, зміцнюють товарні економічні зв'язки та господарський розрахунок.

Натуральні показники враховують якість, коли визначають ефективність виробництва.

На аграрних підприємствах продуктивність праці розраховують як співвідношення виробленої продукції до затрат праці. Розраховують в людину/днях, людину/годинах, середньорічних працівниках.

Кінцевий економічний ефект у зерновому виробництві залежить від того, як підприємства раціонально використовують земельні, трудові та матеріальні ресурси. Підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції, економія та заощадливість – теж входить до економічного ефекту.

Показники, що характеризують економічну ефективність зернового виробництва наведені на рисунку 1.2.

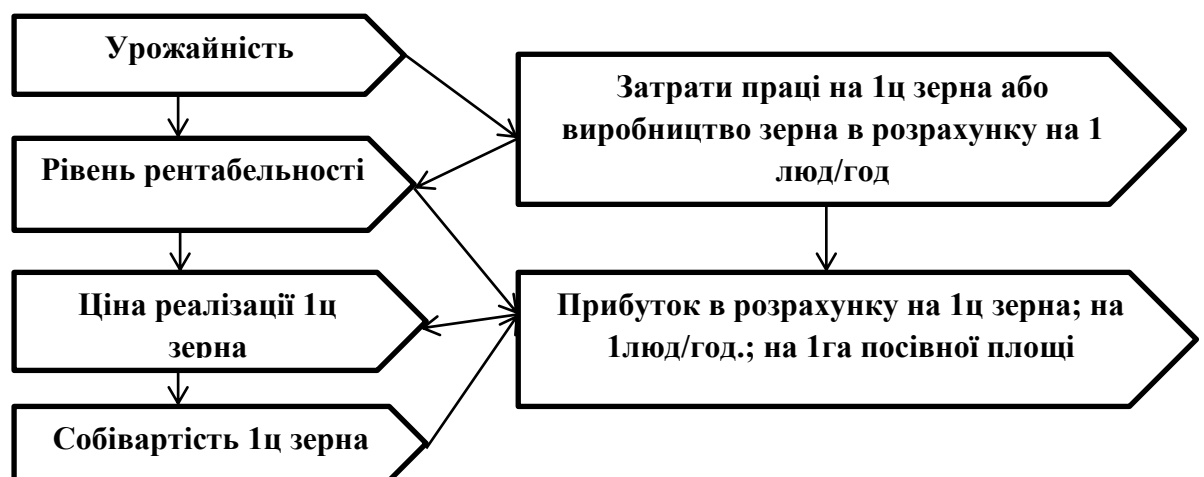

Рис.1.2. Показники економічної ефективності зернового виробництва

Урожайність зернових культур. Показник урожайності визначається як відношення збору валової продукції з площі посіву в центнерах до площі посіву даної культури в гектарах. Дана формула може застосовуватись не тільки для визначення урожайності, але нею можна визначити середню урожайність по окремих групах зернових.

$$\text{Урожайність (ц/га)} = \text{Валовий збір, ц} / \text{S посіву, га} \quad (1.5)$$

Показник характеризує ефективність використання землі, міру, а також є результатом інтенсифікації виробництва.

Продуктивність праці. Здатність конкретної праці виробляти кількість певної продукції або виконувати обсяг робіт за певну одиницю робочого часу. В сільському господарстві виробництво продукції залежить від затрат живої і уречевленої праці. Ці загальні витрати називаються сукупними. Сукупними затратами вимірюється продуктивність праці. Найбільше в розрахунку застосовують живу працю, оскільки є дещо складним визначити та перерахувати в живу уречевлену працю. Формула відображає ступінь ефективності діяльності людини протягом даного проміжку часу.

$$\text{Затрати праці на 1 ц. зерна, люд.-год} =$$

$$\text{Затрати праці} / \text{Валовий збір, ц} \quad (1.6)$$

Розраховується продуктивність праці співвідношенням виробленої продукції до затрат праці. Вона вимірюється: людино – днях, людино – годинах, середньорічні працівники. Якщо визначається продуктивність праці в зерновиробництві, застосовують наступні показники: виробництво зерна на 1 працівника, на 1 людино – годину, затрати праці на 1 ц зерна, кількість відпрацьованих людино – годину одним працівником та всіма працівниками. Визначення коефіцієнта використання трудових ресурсів показує фактичний відпрацьований час одним працівником за рік до можливого фонду робочого часу.

Собівартість. Визначається скільки було затрачено суспільної необхідної праці на виробництво одиниці продукції. До суспільних витрат

відносять: вартість необхідного продукту (V), вартість спожитих засобів виробництва (C), вартість додаткового продукту.

$$\text{Повна собівартість 1 ц. зерна, грн} = \text{Повна собівартість реалізованої продукції, грн} / \text{обсяг реалізованої продукції, ц.} \quad (1.7)$$

Повна собівартість продукції складається з грошового виразу поточних витрат підприємства на виробництво та реалізацією одиниці продукції. Отже, собівартість об'єднує всі витрати в грошовій формі, а для здійснення простого процесу відтворення, необхідно їх відшкодувати.

Вартість валової продукції на 1 грн. виробничих витрат визначає окупність виробничих витрат.

Прибуток, валовий і чистий дохід. Розраховується на 1 га сільськогосподарських угідь та на 1 ц продукції.

$$\text{Прибуток на 1 ц. зерна, грн} = \text{Чистий прибуток, грн} / \text{Обсяг реалізованої продукції, ц} \quad (1.8)$$

$$\text{Прибуток на 1 га посіву, грн} = \text{Чистий прибуток, грн} / \text{S посіву, га} \quad (1.9)$$

Ціна. Це грошовий вираз вартості товару. Ціна є основним показником всіх попередніх показників. Вона показує ситуацію, яка складається на ринку і в собі збирає результати всього процесу виробництва та реалізації продукції.

$$\text{Ціна реалізації 1 ц. зерна, грн} = \text{Виручено, грн} / \text{Обсяг реалізованої продукції, ц} \quad (1.10)$$

Прибуток та собівартість – це є основний елемент різних видів цін.

Ціна в сільськогосподарському підприємстві є основою визначення економічних показників: прибуток, рентабельність, окупність затрат, обсяг валової продукції, валовий і чистий дохід, продуктивність праці. При реалізації зерна ціна залежить від якості зернової культури. Ціна реалізації пшениці встановлюється з урахуванням клейковини та вмісту білка.

Розраховують та порівнюють показники економічної ефективності сільськогосподарського виробництва за останні 3 – 5 років або за окремі роки. Ці показники мають відображатися в ефективності використання землі як

основного засобу виробництва, в ефективності продуктивності праці, рівень рентабельності с/г виробництва, фондомісткість та фондovіддачу продукції, а також окупність виробничих витрат.

Застосовують певні методи для дослідження економічної ефективності зерновиробництва. В агропідприємствах урожайність та валовий збір урожаю є найважливішими показниками. Для підвищення урожайності та збільшенні валового збору урожаю вкладають кошти на придбання нової техніки, впроваджують агротехнічні заходи, проводять меліорацію земель, вдосконалюють організаційно – господарські роботи та використовують трудові ресурси [45].

Для того, щоб оцінити показники, застосовують:

- поточне спостереження;
- періодичне спостереження.

Суть поточного спостереження полягає в тому, що наявні факти реєструють в міру їх виникнення. Наприклад, облік виробництва продукції, облік виконання робіт. Отриманні дані вносять і складають статистичну звітність та подають їх у формі узагальнених періодів – місяць, квартал, рік.

Періодичне спостереження – це спостереження, де факти реєструють через певні проміжки часу або періоди, тобто це роблять не регулярно. Наприклад, раз на рік після сівби ярих культур заключають облік посівних площ.

Велика кількість факторів в конкретних умовах господарювання має вплив на рівень економічних показників. Поділяються на :

- об'єми та структура виробництва;
- зміна технології та технічного рівня виробництва зерна;
- управління, організація праці та виробництва, мотивація;
- інші фактори.

Важливими факторами ефективності в зерновому господарстві є регіональні особливості. До інших факторів відноситься інтенсивність виробництва та достатня кількість земельної ділянки.

У своїй роботі Андрійчук В.Г [1, с. 316] виділяє в діяльності аграрних підприємств мікроекономічні, макроекономічні та мезоекономічні чинники ефективності.

Мікроекономічні чинники – це внутрішнє середовище підприємства.

Макроекономічні чинники – динаміки цін, обсяги інвестиції, платоспроможний попит, відсоткові ставки, інфляція, обмінний курс національної валюти, дефіцит держбюджету та урядові видатки, безробіття.

Мезоекономічні чинники, до них належить характер формування агропромислових інтеграційних зав'язків, а також внутрішня будова ринку с/г продукції та продовольства.

Економічна ефективність сільськогосподарських підприємств має вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища [39, с. 62].

Для факторів зовнішнього середовища характерно діяльність держави, рівень конкуренції, правове забезпечення діяльності підприємств, фінансово – кредитні інституції та ринкові, які спрямовані утворювати умови сільськогосподарського виробництва, застосувавши макроекономічні чинники (важелі).

Фактори внутрішнього середовища надають аграрним підприємствам здійснювати вплив на ефективність виробництва продукції шляхом запровадження інтенсивних технологій та покращення власних матеріальних, трудових, фінансових ресурсів.

Фактори впливають на оцінку діяльності підприємств і розділяються на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні фактори не залежать від бажання людей та волі, наприклад, стихійне лихо, катастрофи. Суб'єктивні фактори залежить від підприємств, організації, установ та від діяльності людей.

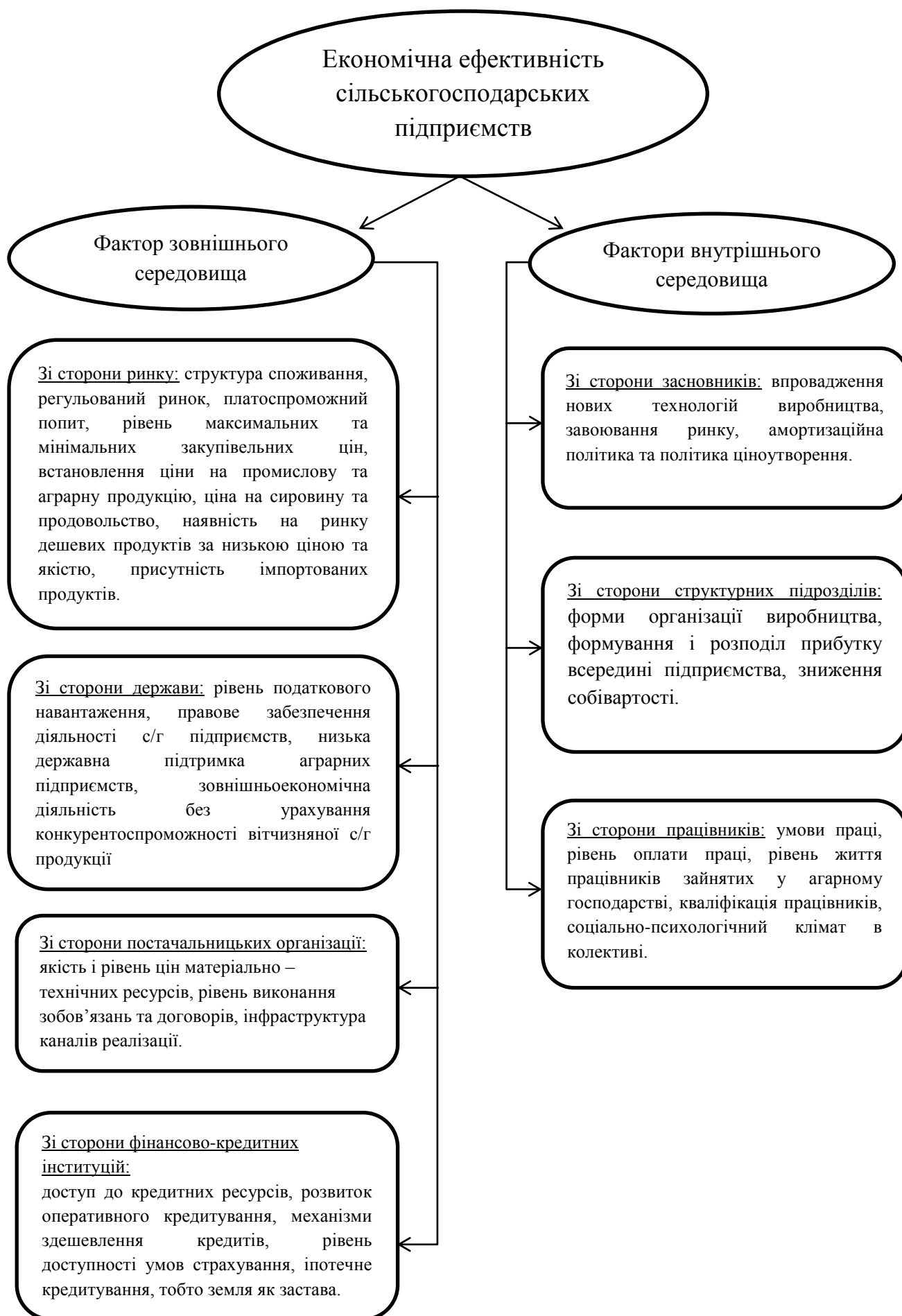

Рис. 1.3. Вплив факторів на економічну ефективність с/г підприємств

На мікрорівні здійснюють комплекси організаційно–економічних заходів, для того щоб забезпечити конкурентоспроможність зернового виробництва. До рівнів відноситься: виробничий, управлінський та маркетинговий. Виробничий рівень – встановлені стандарти та вимоги споживачів до відповідної якості зерна. Управлінський рівень – собівартість та забезпечення оптимальних обсягів виробництва зерна. Маркетинговий рівень – реалізація виробленого зерна за максимальними цінами, а також вивчення ринкової кон'юнктури.

Фактор, який впливає на економічні відносини, ефективність і конкурентоспроможність розвитку, а також сприяє стабілізації зернового виробництва – є інтеграція аграрних підприємств з підприємствами торгівлі та переробки зерна. Інтеграція дозволяє розширювати виробництво, посилювати спеціалізацію у всій системі виробництва зерна.

Один з головних факторів підвищення ефективності функціонування агропромислового комплексу та сільськогосподарського виробництва є забезпеченість підприємствами трудовими ресурсами [4, с. 64].

Аналізуючи ефективність використання трудових ресурсів, необхідно звернути увагу на такі аспекти:

- визначення професійно–кваліфікаційної структури працівників;
- внутрішньо змінні втрати робочого часу;
- аналіз системи стимулювання людей;
- втрати робочого часу внаслідок плинності кадрів;
- рівень використання засобів механізації та автоматизації праці.

Високоякісне виробництво зернової продукції вимагає застосування та впровадження відповідних технологій виробництва, а для цього необхідне належна матеріально-технічна база. Вона забезпечує насінневі підприємства відповідними ресурсами, дозволяє оцінити ефективність їх використання та провести аналіз використання основних фондів. Для проведення оцінки забезпеченості підприємств основними фондами розраховують показниками фондоозброєності та фондозабезпеченість.

Основні фонди розраховують показники фондозабезпеченості та фондоозброєності в розрахунку на одиницю площі та на одного середньорічного працівника, тоді як оцінка ефективності використовує показники фондovіддачі та фондомісткості [4, с. 61].

Фондомісткість показує, що основні фонди припадають на 1 тону виробленого насіння, тобто він є оберненим до показника фондovіддачі, де можна визначити скільки основних виробничих фондів припадає на одиницю виробленої продукції.

На думку Завадського Й.С. ефективність економіки в аграрному підприємстві лише на третину складається з устаткування та техніки, а інше залежить від кваліфікаційного рівня працівників, людського чинника, здібностей спеціалістів, керівника, інтелектуального потенціалу [18].

Отже, кожне аграрне підприємство намагається максимально підвищити свій прибуток, ефективно використовувати свої ресурси та отримати найвищу рентабельність.

Висновки до розділу 1

Економічна ефективність має в собі широкий комплекс засобів, робочої сили, яка використовується, а також предмет праці. Розглядаючи зернове господарство та його особливості, суть ефективності виробництва зерна полягає у тому, щоб підвищити урожайність зернових культур завдяки найменшим витратам ресурсів на одиницю продукції.

Впровадження прогресивних форм організації та оплати праці дасть змогу підвищити економічний ефект у виробництві зерна. Високий рівень оплати праці стимулює працівників до продуктивності праці і стає реальною умовою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції.

Сільськогосподарську продукцію необхідно розглядати через натуральні та вартісні показники, таким чином проводиться розрахунок економічної ефективності.

Україна одна з небагатьох країн світу, яка має родючі землі та природно – кліматичні ресурси для виробництва зерна. Вона має великий потенціал збільшити виробництво зернових культур. Сьогодні активно розробляються передові технології та фактори врожайності зерна. Україна є в числі лідерів по обсягу зернового виробництва та його експорту на світовий ринок.

Необхідною умовою для підвищення врожайності зернових культур виступає її інтенсифікація. Вона дає змогу адаптувати галузь до ринкових умов, сформувати конкурентоспроможність її продукції на зовнішньому та внутрішньому ринку. Такий інтенсивний шлях характерний для тих країн, які розвиваються та прагнуть стати лідерами сільськогосподарської продукції на світових ринках.

Ринкові відносини в умовах становлення та розвитку мають свої особливості, такі як інтенсивний тип розширеного відтворення. Інтенсивна технологія зерна формується від використання всіх факторів інтенсивного розвитку в зерновому господарстві: внесення оптимальних доз мінеральних добрив, використання якісного насіння, впровадження високоврожайних сортів. При виконанні організаційних та агротехнічних заходів отримуються високі урожаї. В економічному розвитку основним критерієм стає суттєве зростання ефективності виробництва на основі максимальної економії праці, а не кількісне збільшення факторів виробництва.

Фактор, який впливає на економічні відносини, ефективність і конкурентоспроможність розвитку, а також сприяє стабілізації зернового виробництва – є інтеграція аграрних підприємств з підприємствами торгівлі та переробки зерна. Інтеграція дозволяє розширювати виробництво, посилювати спеціалізацію у всій системі виробництва зерна.

Сільськогосподарські підприємства розташовуються переважно біля концентрації земельних ресурсів (ріллі та сільськогосподарських угідь). Земля виступає засобом та предметом праці лише в аграрному господарстві. Предметом праці вважають процес обробітку землі: сівба, збір урожаю, обробіток ґрунту. Засобами праці виступає додатковий вплив на землю

(внесення мінеральних та органічних добрив). Наявність ринків збуту є важливим фактор для спеціалізації та розміщення підприємства. Товаровиробники моніторять ринок і збільшують виробництво продукції тих видів на який є сталий попит.

Спеціалізація аграрних підприємств характеризується домінуючим виробництвом окремих видів сільськогосподарських культур, для виробництва яких сформувалися найбільш сприятливі природно – економічні умови.

У зерновій галузі основними показниками є собівартість зерна, рівень рентабельності виробництва та прибуток від його реалізації. Формування показників економічної ефективності впливає на динаміку посівних площ, валового збору зерна, урожайності.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В ПРИВАТНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ «ПРОГРЕС – К»

2.1. Загальна характеристика та спеціалізація підприємства

Приватне підприємство «Прогрес – К» є сільськогосподарським підприємством, яке знаходиться в с. Краснолука, Лановецького району Тернопільської області. Господарство створене в серпні 2008 року, займається вирощуванням зернових та технічних культур, а також тваринництвом. ПП «Прогрес – К» займає на ринку вигідне соціально – економічне становище.

Аграрне підприємство є юридичною особою, має свої поточні, валютні та інші рахунки в українських та іноземних банках, має відокремлене майно. Здійснює зведений та самостійний баланс. Присутня печатка підприємства з своїм найменуванням українською мовою.

Підприємство проводить свою діяльність за своїм статутом та чинним законодавством України, керується внутрішніми правилами, регламентами та процедурами, а також іншими локальними нормативними актами. Статут підприємства розроблено на підставі Господарського та Цивільного кодексів України з врахуванням Законів «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про цінні папери і фондовий ринок».

ПП «Прогрес – К» самостійно розробляє систему та форми управлінського (в середині підприємства) обліку, визначає облікову політику та права працівників на підписання документів по бухгалтерії, розробляє і складає звітність господарських операцій та контроль за ними. Підприємство затверджує правила технології обробки облікової інформації та документообігу.

Сільськогосподарське підприємство самостійно планує та здійснює свою діяльність, визначає перспективи розвитку, виходячи з того, що воно вирощує та попит на цю продукцію, проаналізувавши проблеми забезпечення розвитку ринку. Завдання, які поставлені перед підприємством становлять основу

діяльності його. Будь –які роботи чи послуги з замовниками, постачальниками та споживачами виконують за договорами або контрактами. Приватне підприємство формує свої господарські відносини з партнерами на основі договору.

Вибір предмету договору є вільним у ПП «Прогрес – К», яке визначене умовами та обов’язками господарських взаємовідносин.

ПП «Прогрес – К» керуючись Законом України «Про підприємства в Україні» самостійно визначає розміри, систему та форми оплати праці. За результатами роботи людей на підприємстві визначається система преміювання працівників. Найманим працівникам забезпечують розмір заробітної плати не лише мінімальної, яка встановлена чинним законодавством.

Земля є необхідним для життя людей. Вона має особливо важливе значення у діяльності сільськогосподарських підприємств. В Україні національне багатство становлять земельні ресурси. Вони є матеріальною основою в розвитку сільського господарства, вони є для народного господарства базою розміщення та функціонування. Земельні ресурси – важлива умова діяльності суспільства та його життя. Найважливішим завданням для аграрного господарства є раціональне та найбільш повне використання землі для вироблення продукції.

Досліджуваний об’єкт займає досить вигідне адміністративно-економічне положення, по скільки за 1,5 км. знаходиться м. Ланівці, а від м. Ланівці до м. Тернополя 58 км., що дає змогу здійснювати постачання ПП «Прогрес – К» запчастинами, сільськогосподарською технікою, мінеральними добривами, будівельними та паливо-мастильними матеріалами.

Сільськогосподарське приватне підприємство «Прогрес – К» розташоване у Тернопільській області, де ґрунтово-кліматичні умови є досить сприятливими. Літо вважається неспекотним з помірно континентальним кліматом. Випадають достатньо опадів, які формуються в циркуляції повітряних континентальних та океанічних повітряних мас, а також під впливом радіаційних умов. Досить помірна зима. Якщо характеризувати клімат

усієї області, то можна вважати його сприятливим для вирощування зернових культур, зокрема озимої пшениці, ячменю, ярої пшениці, вівса, жита, ріпак.

В тернопільській області зафіксовано, що в окремі роки було вимерзання посіву озимих культур. Характерно ранні осінні та пізні весняні заморозки. Під час злив, можливе змивання посівів та вилягання зернових культур. Деколи у літній період, коли присутні низькі температури повітря та похмура погода це призводить до гальмування розвитку зернових культур. Потреби рослин в лісостеповій зоні забезпечують нормальні умови зволоження та температурний режим. Є достатня кількість вологи, світла та тепла. В даному районі вегетаційний період триває 205-209 днів. За рік в середньому відносна вологість повітря складає 68%.

Взявши за основу вище перерахованих даних, можна зробити висновок, що природно-кліматичні умови сприяють вирощуванню сільськогосподарських культур в більшості.

У власній діяльності приватного підприємства «Прогрес–К» застосовуються різні ресурси: трудові, грошові, матеріальні та нематеріальні.

Один з найважливіших ресурсів є жива праця. Завдяки їй грошові та матеріальні ресурси залучаються і виробництво та перетворюються на готову продукцію. Після її реалізації вона набуває грошової форми і приносить для підприємства економічний ефект – прибуток.

Для ефективного функціонування підприємства, необхідно створити умови внутрішнього та зовнішнього середовища організаційної структури підприємства. Під ним розуміють сукупність функціональних та виробничих підрозділів, які мають конкретні управлінські та виробничі завдання та функції, які прийняті та розподілені на підприємстві (рис. 2.1).

В Україні передбачено Господарським кодексом, що підприємства мають право самостійно визначати склад, кількість виробничих підрозділів в своїй організаційній структурі. Встановлюють кількість працюючих та штатний розпис підприємства. Самостійно визначають специфіку підприємства, ціль та

місію і на власний розсуд встановлюють функції, обов'язки та права конкретних підрозділів, а якщо є необхідністю вносять до них зміни.

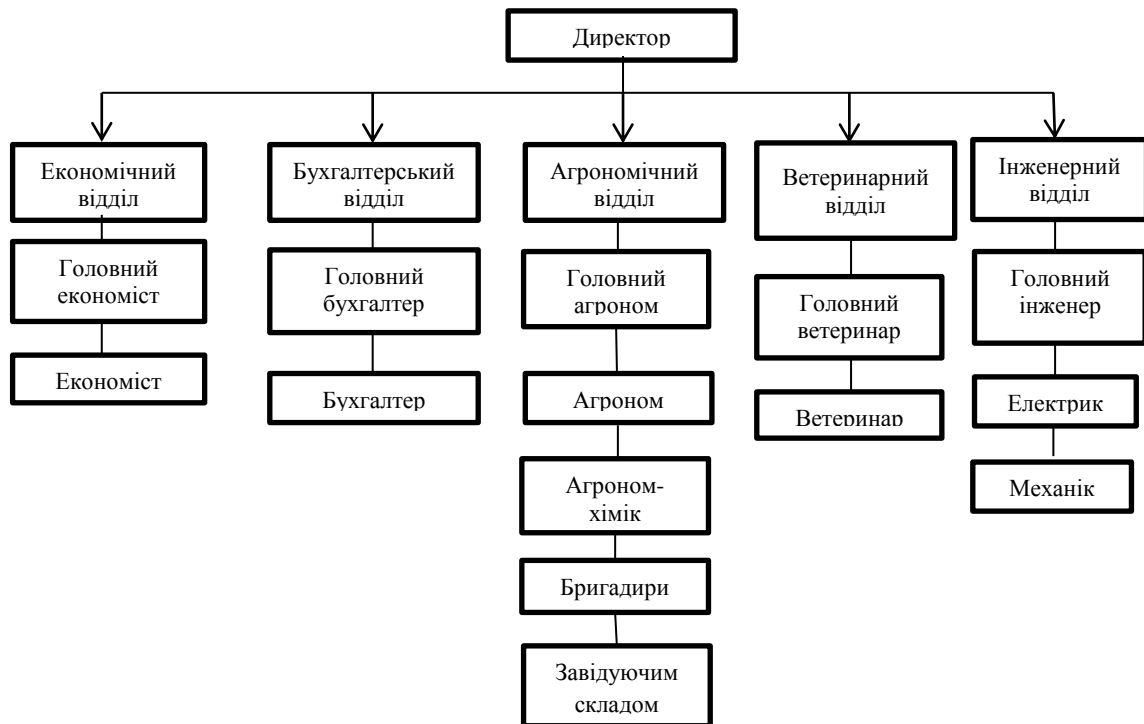

Рис. 2.1. Організаційна структура ПП «Прогрес –К»

Розміщення сільськогосподарського виробництва впливає на спеціалізацію підприємства. Воно є формою суспільного поділу праці і завжди взаємозалежить один від одного.

Розміщення с/г виробництва вказує на кількісний бік суспільного поділу праці, а також які види продукції в яких розмірах виробляється на тій чи іншій площі, території (область, район, зона, окрема виробнича одиниця). Спеціалізація показує якісний бік суспільного поділу праці. Якісний бік характеризується видами продукції і які з них переважають на конкретні території.

Спеціалізація підприємства відображає ефективну форму організації сільського господарства. Вона дозволяє зосередити виробництво окремих видів продукції на різних територіях, і основне в господарській діяльності одержати найкращі результати [21, с. 48].

Вирощування зернових культур є основою ефективності для аграрних підприємств. Українські підприємства з кожним роком виробляють все більше і більше зернових культур за обсягом зерна валового збору. За 2018 року

виробництва зерна приблизилося до позначки близько 70 млн т. за такими даними, можна стверджувати що більшість с/г підприємств мають головний економічний інтерес – це спеціалізація на вирощування зернових.

Багато факторів впливають на спеціалізацію аграрних підприємств. До факторів відносимо:

- природно – кліматичні умови;
- організаційна форма підприємства;
- фактор розміру підприємства;
- фактор традиції ведення господарства, умови праці;
- структура національного зернового підкомплексу (інфраструктура збуту, виробництво сировини, переробка) та аграрного комплексу;
- місце України у глобальному поділі праці.

З вище перерахованих факторів є один найважливіший – це природно-кліматичний. Він найчастіше впливає на розміщення сільськогосподарських культур та спеціалізацією виробництва, завдяки кількістю опадів, які випадають на даній території, температурний режим та тип ґрунтів, які переважають на конкретній місцевості. Тому за результатом такого впливу формуються природні зони, які впливають на спеціалізацію виробництва та виділяють певні види продукції.

Конкуренція між сільськогосподарськими товаровиробниками призводить до поглиблення спеціалізації підприємства, а тому це відображається в умовах насиченого продовольством ринку. Для підприємств вигідно концентруватися на виробництві тої продукції, яка є конкурентоспроможною. Такий вплив призводить до того, що підприємства змушені відмовлятися від продукції, які економічно є менш ефективним ніж на інших підприємствах. Цей фактор вказує на економічний важіль, який поділяє сільськогосподарську працю.

Наявність ринків збуту є важливим фактор для спеціалізації та розміщення підприємства. Товаровиробники моніторять ринок і збільшують виробництво продукції тих видів на який є сталий попит. І навпаки, якщо

виникають проблеми зі збутом продукції, вони перестають її виробляти та відмовляються, незважаючи на те, що присутні сприятливі природно-кліматичні умови.

Ще одним критерієм на розміщення та спеціалізації підприємства є якість доріг і відстань до ринку збуту сільськогосподарської продукції. Чим кращі дороги і невелика відстань до ринку збуту, тим краще виробникам, вони менше затрачають на транспортні витрати, а це призводить до збільшення економічної ефективності виробництва продукції. Підприємствам вигідно розвивати конкретну галузь таким чином, де сировина на неї розміщена поблизу землекористування даного підприємства.

В аграрному виробництві розрізняють різні форми спеціалізації:

- галузеву;
- територіальну;
- господарську;
- внутрішньогосподарську;
- продуктову.

Все більше аграрних підприємств застосовують внутрішньогалузеву господарську спеціалізацію. Такі підприємства вирощують декілька зернових культур. Такий вид спеціалізації можна назвати ринковим, оскільки його маркетингові орієнтації спрямовуються на кон'юнктурні пріоритети. Якщо провести аналіз господарської діяльності підприємницької структури, то зернопродуктовий підкомплекс є характерний внутрішньогалузевій спеціалізації аграрних підприємств. Товаровиробник зорієнтований на найвигіднішу продукцію і ставить перед собою головну мету – отримання прибутку.

Кожне підприємство для своєї діяльності створює всі необхідні умови для успішного розвитку провідних галузей, адже від них залежить рівень ефективності функціонування загального економічного стану підприємства. Також господарства розвивають додаткові галузі виробництва, які згодом набувають товарного значення. Суть цього, полягає в тому, що підприємства

підвищують свій дохід, забезпечують повне використання матеріальних та трудових ресурсів, створюють всі умови для успішного розвитку головної галузі підприємства.

Найважливіша галузь національної економіки України становить сільське господарство, а також являє собою галузь народного господарства. Воно спрямоване на забезпечення населення країни продовольчими товарами, а для виробництва – сировиною.

Розвиток сільського господарство обумовлене багатьма чинниками: природні, суспільні та технічні. Базовий ресурс, який відіграє важливу роль у розвитку сільськогосподарського виробництва є земля.

Україна забезпечена достатньою кількістю сільськогосподарських угідь та ріллі, і це дає змогу аграрним підприємствам забезпечувати свої галузі та отримувати розвиток своїх господарств.

Приватне підприємство «Прогрес – К» має у своїй власності та у користуванні сільськогосподарські угіддя. Це наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Сільськогосподарські угіддя у власності та користування

ПП «Прогрес-К»

Назва	Площа землі, га	Площа землі, га	Площа землі, га
Роки	2015	2016	2017
Сільськогосподарські угідді - усього	973	975	917
У т. ч. узяті в оренду	973	975	881
Рілля	689	687	628

Підприємства сільського господарства розташовують там, де є концентрація земельних ресурсів: рілля та сільськогосподарські угіддя. Земля виступає засобом та предметом праці лише в аграрному господарстві. Предметом праці вважають процес обробітку землі: сівба, збір урожаю, обробіток ґрунту. Засобами праці виступає додатковий вплив на землю

(внесення мінеральних та органічних добрив). Такі впливи проводять для того, щоб отримати найкращі результати господарської діяльності.

Земля є ширшим поняттям ніж земельні ресурси. Земля означає велику частину природного середовища: наявність рослин, простором, водами, надрами, ґрунтовим покривом. Тоді як земельні ресурси пов'язані в основному з діяльністю людини, яка її здійснює.

У сільськогосподарському виробництві найважливіше значення посідають зернові культури. Якщо брати сільськогосподарські культури, то зернові займають найвищу питому вагу у валових зборах продукції та в структурі посівних площ.

У Приватному підприємстві «Прогрес-К» основний напрямок господарства є вирощування сільськогосподарських культур. Основні з них є зернові. Структура посівних площ підприємства наведена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Структура посівних площ зернових культур в ПП «Прогрес-К»

Показник	Структура посівних площ		
	Площа, га	Площа, га	Площа, га
	2015	2016	2017
1. Посіяно озимих культур на зерно та зелений корм восени минулого року - всього	330	320	455
В тому числі:			
Озима пшениця	210	210	200
ріпак	120	110	120
Збереглося озимих до кінця сівби ярих культур, всього:	210	210	200
В тому числі:			
На зерно	210	210	200
В тому числі:			
пшениця	210	210	200
2. Ярі зернові і зернобобові культури, всього	300	314	255
В тому числі:			
ячмінь	105	120	80
овес	15	15	15
Кукурудза, всього	100	99	70

Продовження таблиці 2.2

В тому числі: Кукурудза на зерно (без насінницьких посівів)	100	99	70
Зернобобові культури, всього	80	80	90
У тому числі: горох	80	80	90
3. Технічні культури: Ріпак озимий	120	110	120
4. Кормові культури: Кукурудза на силос, зелений корм, сінаж	59	55	53
Всього ріллі	689	689	628

З таблиці 2.2. видно, що підприємство більше своїх посівних площ використовує на зернові культури. Найбільше в 2017 році було засіяно площі 455 га озимими культурами на зерно та зелений корм. У 2015 році – засіяні площі склали 330 га, а в 2016 році – 320 га. Ярі зернові і зернобобові культури, в тому числі ячмінь у 2015 році посівної площі займав 105 га, у 2016 році – 120 га, у 2017 – 80 га. Посівна площа кукурудзи з кожним роком зменшувалася. Найменше було засіяно в 2017 році – 70 га землі, коли в 2015 році було засіяно – 100 га. Технічна культура: ріпак озимий кожного року засівався на 120 га, окрім 2016 року, тоді він становив 110 га.

Зернова галузь дає великий потенціал розвитку для підприємств. Зернова продукція відіграє важливе народногосподарське значення, тому що економіка, добробут та продовольча безпека залежить від рівня зернового виробництва.

Держава повинна підтримувати товаровиробників у зерновому господарстві, адже фінансова підтримка держави дасть змогу вивести зернове господарство на високий рівень та забезпечити його прибутковістю. Одне з головних завдань держави є цінове регулювання зернового ринку.

В Україні рілля займає біля половини її площі це є найбільше порівняно з світом та Європою. Довгий час сільськогосподарське виробництво розвивалося екстенсивним шляхом, залучалися додаткові земельні площі, а також збільшувалися поголів'я худоби. На сьогоднішній час у виробництві

сільськогосподарської продукції домінує інтенсивний шлях, що дає можливість збільшувати урожайність зернових культур. Наприклад, організація збору урожаю, оптимізація системи обробітку ґрунту.

Таким чином, здійснення сільськогосподарського виробництва потребує великого достатнього практичного досвіду, а не тільки сукупних наукових знань, оскільки сільське господарство є досить специфічною галуззю. На нього впливає непередбачувані, складні та мінливі умови економічного, політичного, соціального, демографічного, правового, організаційного середовищ зовнішнього впливу та інші.

2.2. Аналіз собівартості виробництва зернових культур та їхня економічна ефективність

Рівень економічної ефективності функціонування зернової галузі залежить від собівартості продукції. Це є головний показник формування конкурентоспроможності підприємства, галузі та продукції. Головним напрямком в підвищенні економічної ефективності для підприємства є зменшення собівартості одиниці продукції.

Собівартість продукції поділяється на:

- виробничу собівартість;
- повну собівартість.

Повна собівартість характеризує адміністративні витрати та витрати на збут, а також включає в себе виробничу собівартість.

До виробничої собівартості включають витрати на її виробництво.

На підприємстві ПП «Прогрес-К» аналіз витрат має велике значення в системі загальної оцінки роботи суб'єкта господарювання. Витрати мають великий вплив на загальний фінансовий результат діяльності підприємства, і може нести в собі як позитивний, так і негативний характер.

Кожне підприємство, яке функціонує у мовах ринкової економіки важливим питанням є в співставленні витрат та одержання прибутку від своєї продукції. Витрати підприємства виражені в грошовій формі. Вони, в свою

чергу необхідні для виробництва товарів чи послуг (земля, капітал, праця, інформація та підприємницька здатність). Чим менше на виробництво затрачаються витрати, тим більше використовують ефективно виробничі ресурси. Це призводить до кращих умов в отриманні більшого доходу.

Собівартість, витрати на виробництво, витрати виробництва є дуже важливими в економічній категорії. Від них залежить прибутковість, рентабельність та ефективність роботи самого підприємства. Ці категорії близькі між собою, але не тотожні на рівні підприємства і суспільного виробництва.

Аналіз витрат допомагає підприємству скоротити свої витрати та обґрунтувати шляхи збільшення доходів.

Аналіз витрат підприємства несе за собою наступні задачі:

- оцінка впливу факторів на витрати підприємства;
- оцінка виконання плану, динаміки та структури доходів, витрат підприємства;
- зменшення витрат підприємства та пошук резервів збільшення своїх доходів.

Підприємство використовує наступні показники витрат: адміністративні витрати, фінансові витрати, витрати від участі в капіталі та витрати на збут.

У звітності на підприємствах відображаються наступні витрати:

- Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) – це виробнича собівартість реалізованої продукції;
- Адміністративні витрати – це витрати загальногосподарські, які тісно пов'язані з обслуговуванням та управлінням підприємства;
- Фінансові витрати – витрати підприємства, які пов'язані із залученням позичкового капіталу та виплата відсотків;
- Інші операційні витрати – собівартість реалізованих виробничих запасів. Збитки від операційних курсових різниць, збитки від знецінення запасів та борги;

➤ Витрати на збут – витрати, які пов'язані з реалізацією продукції (товарів), витрати на доставку продукції споживачам, на рекламу, витрати на утримання підрозділів, які займаються збутом продукції (товарів).

➤ Інші витрати в операційній діяльності – собівартість реалізації фінансових інвестицій, збитки від уцінки фінансових інвестицій, необоротні активи.

➤ Втрати від участі в капіталі – збитки від інвестицій.

Аналіз та оцінка витрат за Звітом «Про фінансові результати на підприємстві ПП «Прогрес-К» наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Аналіз та оцінка витрат за Звітом «Про фінансові результати на підприємстві ПП «Прогрес-К» 2015 – 2017 рр.

Види витрат	2015		2016		2017		Відхилення +,- 2017 р. до 2015р.		
	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	+, -	%	пунктів в структурі
1.Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	6044	96,33	8537	97,32	14284	98,21	+8240	+136,33	+1,88
2.Адміністративні витрати	170	2,71	178	2,03	186	1,28	+16	+9,41	-1,43
3.Фінансові витрати	60	0,96	57	0,65	74	0,51	+14	+23,33	-0,45
Разом	6274	100,0	8772	100,0	14544	100,0	+8270	+169,07	0

Дані представлені у таблиці 2.3. свідчать про те, що за період 2015 -2017 рр. витрати збільшилися на 8270 тис. грн. Це означає, що у 2017 році

було реалізовано продукції на 14284 тис. грн., і склали 98,21%. Тому адміністративні витрати з кожним роком збільшувалися: 2015 рік – 2,71%, 2016 рік – 2,03%, 2017 рік – 1,28%. В порівнянні з 2017 роком і 2015 роком, то адміністративні витрати зменшилися на 1,43%, так як в 2015 році було реалізовано менше продукції в порівнянні з 2017 роком.

Фінансові витрати у 2017 році збільшилися на 14 тис. грн, в порівнянні з 2015 роком, що становлять 23,33%.

Отже, ПП «Прогрес-К» необхідно ретельно планувати свої витрати, тому що вони є важливими елементами у формуванні прибутку підприємства.

Витрати включають в себе такі елементи як:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- амортизація;
- відрахування на соціальні заходи
- інші операційні витрати

Матеріальні витрати – включають витрачену сировину та основні матеріали у виробництві, будівельні матеріали, енергію та паливо, комплектуючі вироби та напівфабрикати, запасні частини, допоміжні матеріали.

Витрати на оплату праці – заробітна плата за тарифом та окладом, оплата відпусток, лікарняних, заохочення та премії, компенсаційні виплати, інші витрати на оплату праці.

Амортизація – сума нарахованої амортизації основних засобів, необоротних матеріальних активів та нематеріальних активів.

Відрахування на соціальні заходи – страхові внески на випадок безробіття, відрахування на пенсійне забезпечення, на соціальне страхування, відрахування на індивідуальне страхування персоналу підприємства та відрахування на інші соціальні заходи.

Інші операційні витрати – оплата відсотків за короткотермінові кредити та позики, оплата за оренду об'єктів у межах норм їх амортизації на повне

відновлення, платежі на обов'язкове страхування майна та окремих категорій працівників, виплата за сторожову та пожежну охорону.

Аналізуючи витрати можна не лише оптимізувати функціонування підприємства в ринковій економіці, а й виявити проблему раціонального витрачання ресурсів. Це призводить до поліпшення управління витратами, і виробляти конкурентоспроможну продукцію. Тому що зменшення обсягу витрат призводить до збільшення доходів.

Аналіз витрат за елементами починається із оцінки структури витрат, які наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

**Оцінка структури витрат на виробництво ПП «Прогрес-К»
2015-2017 рр.**

Елементи витрат	2015		2016		2017		Відхилення +,- 2017р. до 2015р.		
	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	+, -	%	пунктів в структурі
Матеріальні витрати	7605	77,39	9498	72,43	7467	72,02	-138	-1,81	-5,37
Витрати на оплату праці	471	4,8	540	4,12	856	8,26	+385	+81,74	3,46
Відрахування на соціальні заходи	175	1,78	119	0,91	188	1,81	+13	+7,43	0,03
Амортизація	457	4,65	845	6,44	348	3,36	-109	-23,85	-1,29
Інші операційні витрати	1119	11,38	2111	16,1	1509	14,55	+390	+34,85	3,17
Разом	9827	100,0	13113	100,0	10368	100,0	+541	+98,36	0

З таблиці 2.4. видно, що структура витрат на виробництво ПП «Прогрес-К» виділяє значні кошти на матеріали, електроенергію та паливо, щоб збільшити виробництво продукції. Аналіз показує, що матеріальні витрати у 2015 році становили 7605 тис. грн. – 77,39%, у 2016 році – 9498 тис. грн. , що становить 72,43%, а у 2017 році витрати склали у розмірі 7467 тис. грн. – що складає 72,02 %. Це свідчить про те, що чим більше підприємство має продукції, тим затрачаються матеріали для виробництва, і навпаки.

Витрати на оплату праці з кожним роком зростає. У 2015 році витрати склали 471 тис. грн., що становить 4,8%, 2016 рік – 540 тис. грн., що склало 4,12%, 2017 рік оплата праці склали – 856 тис. грн., що становить 8,26%. Це свідчить про те, що підприємство відноситься до трудомістких, але значну частку коштів підприємство витрачає на матеріальні витрати.

Значне зростання витрат на виробництво у звітному періоді, тобто 2017 в порівнянні з попереднім 2015 року – на 98,36 тис. грн..

Інші витрати є «змішаним» елементом, то окремі економісти винесли свою точку зору, щодо формування трьох об'єднаних елементів для проведення факторного аналізу, згідно з яким 1/3 йдуть на витрати оплати праці, 2/3 – витрати є матеріальними.

Підприємство у процесі господарської діяльності витрачає свої певні ресурси, які пов'язані безпосередньо з процесом виробництва, підготовкою до нього та реалізацією продукції. В діяльності для визначення витрат, використовують термін собівартість продукції, яка виражена у грошовій формі і до якої зараховують поточні витрати на її виробництво та збут.

На підприємстві ПП «Прогрес-К» одним із важливих показників ефективності виробництва продукції є собівартість її одиниці.

На рівень собівартості впливає велика кількість факторів, тому собівартість продукції є комплексним показником. Усі фактори поділяються на внутрішні та зовнішні, тобто ті, які знаходяться поза підприємством.

Собівартість продукції характеризується сутністю всіх використаних ресурсів, досконалістю системи управління, рівнем технічного розвитку

виробництва та деякою мірою визначає кінцеві результати діяльності підприємства – рентабельність та прибуток. Собівартість як економічний показник включає себе затрати на засоби виробництва та оплату праці.

Структура виробничої собівартості за видами продукції сільського господарства наведено у таблиці 2.5. та таблиці 2.6.

В структурі виробничої собівартості по кожному виду зернових культур найбільшу частку займають прямі матеріальні витрати. Найбільша частка прямих матеріальних витрат склала при вирощуванні пшениці у 2015 році – вона становила 78,03%, з них витрати на насіння та посадковий матеріал склала – 5,41%, мінеральні добрива становлять 21,11%, на пальне і мастильні матеріали витрати склала 9,26%, інші загальновиробничі витрати – 18,36%.

При вирощуванні кукурудзи на зерно прямі матеріальні витрати займають значну частку у 2015 р. – 81,74%, 2016р. – 79,84%, у 2017 р. – 58,22%, з них у 2017 році склала витрати на насіння та посадковий матеріал 27%, а у 2015 р. – 28,81%, витрати на пальне і мастильні матеріали у 2017 р. – 6,62%, 2015 р. – 7,69%. Частка інших загальновиробничих витрат у 2017 році становила 38,03%.

У структурі виробничої собівартості вирощування ячменю матеріальні витрати складають значну частку, з них 45,1% - прямі матеріальні витрати, 6,38% - насіння та посадковий матеріал, 13,75% - мінеральні добрива, 12,77% - пальне і мастильні матеріали. Прямі загальновиробничі витрати становить – 48,28%.

Таблиця 2.5.

Розподіл виробничої собівартості за видами продукції сільського господарства за період 2015 – 2017 рр.(тис. грн.)

Продукція рослинництв а	Виробнича собівартість усього	У тому числі										
		прямі матеріаль ні витрати	з них					прямі витрати на оплату праці	інші прямі витрати та загально- виробничі витрати	з них		
			насіння та посадко- вий матеріал	мінераль ні добрива	пальне і мастильні матеріали	оплата послуг і робіт сторонніх організаці й	решта матеріаль них витрат			амортиза ція необорот них активів	відрахува ння на соціальні заходи	решта ін. прямих та загально- виробничих витрат
Пшениця												
2015	2 828,5	2 207,1	152,9	597,1	261,9	56,1	1 139,1	102,1	519,3	99,1	38,0	382,2
2016	3 347,1	2547,8	230,0	837,0	315,3	33,9	1 131,6	135,5	663,8	176,2	29,8	457,8
2017	4 026,7	1 903,3	270,3	813,2	420,0	1 261,6	399,8	238,0	1 885,4	75,4	52,4	496,0
Кукурудза на зерно												
2015	1 620,8	1 324,9	466,9	407,0	124,7	78,0	248,3	48,6	247,3	47,2	18,1	182,0
2016	1 987,0	1 586,4	493,2	346,4	148,5	342,3	256,0	61,8	338,8	109,4	13,6	215,8
2017	2 221,2	1 293,2	599,7	406,3	147,0	626,9	140,2	83,3	844,7	25,9	18,3	173,6
Ячмінь												
2015	884,5	573,8	57,8	142,6	130,9	-	242,5	51,0	259,7	49,6	19,0	191,1
2016	1 528,5	1 083,0	96,8	286,5	180,5	-	519,2	66,8	378,7	102,4	14,7	261,6
2017	1 316,1	593,5	84,0	181,0	168,0	382,7	160,5	87,2	635,4	35,1	19,2	198,4

Таблиця 2.6.

Структура виробничої собівартості за видами продукції сільського господарства за період 2015 – 2017 рр.(тис. грн.)

Продукція рослинництва	Виробнича собівартість усього	У тому числі										
		прямі матеріальні витрати	з них					прямі витрати на оплату праці	інші прямі витрати та загально- виробничі витрати	з них		
			насіння та посадко- вий матеріал	мінеральні добрива	пальне і мастильні матеріали	оплата послуг і робіт сторонніх організаці й	решта матеріаль них витрат			амортизація необоротних активів	відрахування на соціальні заходи	решта ін. прямих та загально- виробничих витрат
Пшениця												
2015	100,0	78,03	5,41	21,11	9,26	1,98	40,27	3,61	18,36	3,50	1,34	13,51
2016	100,0	76,12	6,87	25,01	9,42	1,0	33,81	4,05	19,83	5,26	0,89	13,68
2017	100,0	47,27	6,71	20,20	10,43	31,33	9,93	5,91	46,82	1,87	1,30	12,32
Кукурудза на зерно												
2015	100,0	81,74	28,81	25,11	7,69	4,81	15,32	3,00	15,26	2,91	1,12	11,23
2016	100,0	79,84	24,82	17,43	7,47	17,23	12,88	3,11	17,05	5,51	0,68	10,86
2017	100,0	58,22	27,00	18,29	6,62	28,22	6,31	3,75	38,03	1,17	0,82	7,82
Ячмінь												
2015	100,0	64,87	6,54	16,12	14,80	-	27,42	5,77	29,36	5,61	2,15	21,61
2016	100,0	70,85	6,33	18,74	11,81	-	33,97	4,37	24,78	6,70	0,96	17,12
2017	100,0	45,1	6,38	13,75	12,77	29,08	12,20	6,63	48,28	2,67	1,46	15,08

Важливим фактором економічної ефективності сільськогосподарського виробництва є урожайність усіх культур. Показники урожайності усіх культур в підприємстві ПП «Прогрес-К» наведено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

**Урожайність основних сільськогосподарських культур по
ПП «Прогрес-К» за 2015 – 2017 рр.**

Культура	2015	2016	2017	Абсолютне відхилення від звітнього до попереднього року
	ц/га	ц/га	ц/га	
Пшениця озима	71,2	55,2	61,2	6
Ріпак озимий	36,0	29,7	41,1	11,4
Ячмінь	41,7	54,7	56,1	1,4
Горох	33,1	34,8	38,3	3,5
Овес	40,0	58,9	60,7	1,8
Кукурудза	63,4	81,0	110,3	29,3

Як видно з таблиці 2.7., рівень урожайності майже в усіх сільськогосподарських культур підвищився. У 2017 році урожайність кукурудзи зросла до 110,3 ц/га, коли у 2015 році вона складала 63,4 ц/га. Урожайність ріпак озимий у 2017 році склав 41,1 ц/га.

Важливим інструментом в системі управління витратами є аналіз собівартості продукції (робіт, послуг). Він дозволяє визначити причини відхилення фактичних витрат від нормативних (стандартних), виявити резерви зниження собівартості продукції і розробити заходи з освоєння їх, а також дає змогу вивчити тенденції зміни її рівня.

Для аналізування собівартості виробництва сільськогосподарської продукції в цілому, або в окремих її видів потребує відповідне інформаційне забезпечення. Основним споживачем економічної інформації є процес економічного аналізу, який є найбільш чутливий до її недоліків. Таким чином, інформація повинна бути доступною, повною та достовірною.

До аналізу витрат на виробництво застосовують такі основні джерела інформаційного забезпечення: статистична та фінансова звітність, рахунки бухгалтерського обліку, первинні документи, кошториси витрат, матеріали ревізій, результати аналізу витрат за попередні періоди, облікові реєстри тощо.

З таблиці 2.6 видно, що підприємство «Прогрес-К» вагому частку приділяє вирощування пшениці. Найбільша частка становила у 2017 році – 5986,2 тис. грн., що складає 43,94%. У 2015 році собівартість реалізованої пшениці становила 2600,0 тис грн., що складає 47,92%. Порівнюючи 2017 рік з 2015 роком частка пшениці зросла на 3386,2 тис. грн, що становить 130,2%.

Після пшениці значна частка виділяється під кукурудзу на зерно. З кожним роком підприємство виділяло більше площі для посіви кукурудзи, і з кожним роком росла собівартість реалізованої продукції. У 2015 році кукурудза на зерно склала 114,7 тис. грн., що становить 2,11%, у 2016 році вона становила 17,63%, що склала 1443,5 тис. грн., а у 2017 році склала 3787,0 тис. грн., що становить 27,80 %.

Найменшу частку в господарстві займає овес, але з аналізу видно, що підприємство з кожним роком збільшувала для нього посівну площу, у 2015 році дохід від вівса становив 110,3 тис. грн., що складає 2,04 %. В 2017 році овес склав 223,3 тис. грн., що становив 1,64%. Відхилення від 2017 до 2015 року – 102,4 тис. грн.

Через вплив природно – економічних умов питому вагу виробництва крім зерна, підприємство запровадило вирощування ячменю – у 2016 році сягав 14,58 %, що становлять 1193,4 тис. грн.; виробництво ріпаку, питома вага у 2015 році становила 1891,3 тис. грн., а вже у 2017 році складала 3007,1 тис. грн.. Відхилення становить від 2017 до 2015 року 1115,8 тис. грн., що є на 59% більше. Даний аналіз показує, що підприємство і надалі планує вирощувати зернові культури.

Таблиця 2.8.

**Аналіз та оцінка собівартості за асортиментом реалізованої продукції
на підприємстві ПП «Прогрес-К» 2015 - 2017 рр.**

Види продукції	2015		2016		2017		Відхилення +,- 2017р. до 2015р.		
	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	+, -	%	пунктів в структурі
Пшениця	2600,0	47,92	3066,3	37,46	5986,2	43,94	3386,2	+130,2	-3,98
Кукурудза на зерно	114,7	2,11	1443,5	17,63	3787,0	27,80	+3672,3	+3,2	+25,69
Ячмінь	709,3	13,07	1193,4	14,58	621,1	4,56	-88,2	-12,4	-8,51
Овес	110,3	2,04	157,2	1,92	223,3	1,64	+113	+102,4	-0,4
Ріпак	1891,3	34,86	2325,8	28,41	3007,1	22,07	+1115,8	+59,0	-12,79
Разом	5425,6	100,0	8186,2	100,0	13624,7	100,0	+8199,1	+282,4	0

З вище наведених аналізів можна зробити висновок, що аграрне підприємство ПП «Прогрес-К» займається вирощуванням рослинництва, яке базується на вирощуванні пшениці та кукурудзи, так як ця продукція складає основний їхній дохід. Посівні площі даних зернових культур займають близько 60%.

2.3. Вплив прибутку підприємства на витрати виробництва зерна та аналіз показників рентабельності

Будь – яке підприємство пов’язує свою діяльність з певними витратами: матеріальними, інформаційними, трудовими та грошовими ресурсами, які використовуються на виготовлення, сортування, пакування, зберігання, транспортування та реалізацією товарів. Сукупність вище перерахованих витрат складає поточні витрати підприємства.

Підприємство, яке приймає рішення щодо початку процесу виробництва або його розширення, повинне бути впевнене в його прибутковості. Якщо не

провести таке порівняння, то часто виникають непоправні помилки у виборі видів підприємницької діяльності, у структурі випуску або у визначенні оптимальних обсягів продукції та цін на продукцію.

В основі фінансового результату діяльності підприємства є прибуток. Він є джерелом та основою засобів для подальшого розвитку. Підприємство може підвищити свій прибуток за рахунок збільшення обсягів виробництва або ціни на продукції, що випускається. Але це не завжди можливо та доцільно. Таким чином в системі розвитку підприємства підвищення фінансового результату тісно пов'язано зі зниженням витрат.

Фактори суб'єктивного та об'єктивного характеру впливають на зміну прибутку підприємства. У зв'язку з цим, проведення аналізу дасть можливість виявити їх та визначити ступінь впливу кожного з них. Проведення факторного аналізу залежить від мети, джерел інформації та користувачів. Найбільш детальним та змістовним є аналіз внутрішніх фінансових результатів.

До загального розміру прибутку підприємства відносимо валовий прибуток та прибуток від реалізованої продукції. При розрахунку впливу факторів необхідно провести зміну саме цих показників.

Факторний аналіз дозволяє системно вивчити та виміряти вплив чинників на величину результативних показників. Факторний аналіз проводиться на основі прийому елімінування, тобто вилучити чи усунути вплив усіх чинників крім одного на величину результативного показника.

Застосуємо цей прийом на основі даних табл. 2.9. і визначимо вплив кожного чинника на прибуток від реалізації.

Результативний показник або вплив факторних показників на прибуток можна подати у наступному вигляді:

$$\mathbf{П = В - С - АВ - ВЗ - ІОВ + ФД - ФВ - ПНП} \quad (2.1.)$$

де, **В** – виручка від реалізації продукції; **С** – собівартість реалізованої продукції; **АВ** – адміністративні витрати; **ВЗ** – витрати на збут; **ІОВ** – інші

операційні витрати; **ФД** – фінансові доходи; **ФВ** – фінансові витрати; **ПНП** – податок на прибуток; **ЧП** – чистий прибуток.

Таблиця 2.9.

Аналіз прибутку ПП «Прогрес-К» за 2015-2017рр.

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Відхилення 2016р. від 2015р.	Відхилення 2017р. від 2016р.
1. Виручка від реалізації продукції без урахування ПДВ, акцизного збору та інших відрахувань з доходів (В)	8301	10336	14284	2035	3948
2. Собівартість реалізованої продукції (С)	6044	8537	12544	2493	4007
3. Чистий прибуток (непокритий збиток) (ЧП/НЗ)	739	612	986	-127	374

Відомо, що розмір виручки від реалізації залежить від наступних коефіцієнтів:

- ціна реалізованої продукції;
- кількість реалізованої продукції;
- частка кожного виду продукції в загальному обсязі реалізації.

Отже, таку залежність можна показати за формулою:

$$B = N * UD * C \quad (2.2)$$

де, **N** – обсяг реалізованої продукції, **УД** – показник структури реалізованої продукції; **Ц** – ціна продукції.

Собівартість реалізованої продукції у факторній моделі матиме такий вигляд:

$$C = N * UD * B_3 \quad (2.3)$$

де, V_3 – змінні витрати на виробництво одиниці продукції (собівартість одиниці).

З причини відсутності даних у звіті про фінансові результати про вироблену та реалізовану продукцію, ціни, собівартості одиниці продукції, обсяг випуску та реалізації продукції, не дає змоги визначити вплив усіх цих чинників на фінансовий результат. Однак, на основі середнього індексу ціни можна визначити вплив на розмір чистого прибутку зміни цін, обсяг виробленої та реалізованої продукції.

У ПП «Прогрес-К» ціни на продукцію зросли у 2017 році на 10%, у 2016 році на 5%, отже індекс цін ($I_{ц}$) становить відповідно 1,1 та 1,05. Це допоможе визначити вплив чинників на зміну виручки від реалізації.

Загальну зміну виручки від реалізації обчислимо за формулою:

$$\Delta V_{\text{зар}2017} = V_{2017} - V_{2016} = 14284 - 10336 = 3948 \text{ тис. грн.},$$

$$\Delta V_{\text{зар}2016} = V_{2016} - V_{2015} = 10336 - 8301 = 2035 \text{ тис. грн.}$$

де, V_{2017} , V_{2016} , V_{2015} – відповідно виручка за досліджувані періоди.

Таким чином, виручка від реалізації продукції за 2017 рік збільшилася на 2208 тис. грн., а в 2016 році – на 2035 тис. грн.. На дану зміну впливає два чинника: обсяг реалізованої продукції (з урахуванням структури) та ціни реалізації.

Вплив цих чинників можна визначити наступним чином:

$$\Delta V_{\text{ц}2017} = V_{2017} - V_{2017} : I_{\text{ц}2017} = 14284 - 14284 : 1,1 = 14284 - 12985 = 1299 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta V_{\text{ц}2016} = V_{2016} - V_{2016} : I_{\text{ц}2016} = 10336 - 10336 : 1,05 = 10336 - 9843,8 = 492,2 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta V_{\text{НУД} 2017} = V_{2017} : I_{\text{ц}2017} - V_{2016} = 14284 : 1,1 - 10336 = 12985 - 10336 = 2649 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta V_{\text{НУД} 2016} = V_{2016} : I_{\text{ц}2016} - V_{2015} = 10336 : 1,05 - 8301 = 9843,8 - 8301 = 1542,8 \text{ тис. грн.},$$

де, $I_{\text{ц}}$ – індекс цін.

Отже, зростання ціни вплинуло на збільшення виручки від реалізації продукції. У 2017 році виручка збільшилася на 1299 тис. грн., а в 2016 році на 492,2 тис. грн.. Це сприяло збільшенню обсягу випуску продукції: 2017 рік – 2649 тис. грн, у 2016 році – 1542,8 тис. грн.. Із розрахунків випливає, що на підприємстві спостерігається розширення виробництва.

Аналогічно розрахуємо вплив чинників на зміну собівартості реалізованої продукції (С):

$$\Delta C_{\text{заг}2017} = C_{2017} - C_{2016} = 12544 - 8537 = 4007 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta C_{\text{заг}2016} = C_{2016} - C_{2015} = 8537 - 6044 = 2493 \text{ тис. грн.}$$

де, C_{2017} , C_{2016} , C_{2015} – собівартість у досліджуваних періодах.

Допустимо, що за рахунок лише зовнішніх чинників (загальна зміни цін), собівартість одиниці продукції змінилася. Тоді:

$$\Delta C_{(Nз \text{ пер.})2017} = C_{2017} - C_{2017} : I_{ц2017} = 12544 - 12544 : 1,1 = 1140 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta C_{(Nз \text{ пер.})2016} = C_{2016} - C_{2016} : I_{ц2016} = 8537 - 8537 : 1,05 = 407 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta C_{\text{НУД}2017} = C_{2017} : I_{ц2017} = \Delta C_{(Nз \text{ пер.})2017} = C_{\text{заг}2017} - \Delta C_{(N з \text{ пер.})2017} = 14284 - 1140 = 13144 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta C_{\text{НУД}2016} = C_{2016} : I_{ц2016} = \Delta C_{(Nз \text{ пер.})2016} = C_{\text{заг}2016} - \Delta C_{(N з \text{ пер.})2016} = 8537 - 407 = 8130 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, за рахунок збільшення обсягу випуску собівартість продукції зросла в 2017 році – 4007 тис. грн., у 2016 році – 2493 тис. грн..

Аналізуючи вище подані розрахунки видно, що зміна цін вплинула на чистий прибуток через собівартість та виручку від реалізації. Зростання собівартості призвело до зменшення прибутку, а ось зростання виручки від реалізації продукції вплинуло на збільшення чистого прибутку.

Враховуючи це, вплив зміни цін на розмір чистого прибутку визначається так:

$$\Delta \Pi_{ц2017} = \Delta B_{ц2017} - \Delta C_{ц(з пер.)2017} = 3948 - 13144 = - 9196 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta \Pi_{ц2016} = \Delta B_{ц2016} - \Delta C_{ц(з пер.)2016} = 2035 - 8130 = - 6095 \text{ тис. грн.}$$

Зростання цін вплинуло на чистий прибуток підприємства і він зменшився у 2017 році на 9196 тис. грн., а за рахунок збільшення собівартості в 2016 році прибуток підприємства знизився на 6095 тис. грн..

Одним із головних вартісних показників ефективності виробництва є рентабельність, який характеризує ступінь використання капіталу у процесі виробництва та рівень віддачі активів. Рентабельність тісно пов'язана з отриманням прибутку, але її не можна прирівнювати з абсолютною сумою отриманого прибутку. Вона є відносним показником, тобто її рівень прибутковості вимірюється у відсотках.

Важливими характеристиками факторного середовища формування прибутку (доходу) підприємства є показники рентабельності. Також вони є обов'язковими елементами оцінки фінансового стану підприємства та порівняльного аналізу. Показники рентабельності використовуються при аналізі виробництва як інструмент ціноутворення і інвестиційної політики.

Важливим для показників рентабельності є факторний аналіз. Розглянемо його на прикладі дослідження коефіцієнта прибутковості загального капіталу (активів). Перетворимо формулу $KП = \Pi / K$ враховуючи виручку з реалізації:

$$KП_{зГК} = \frac{ЧП}{ЗГК} = \frac{ЧП}{ВР} \cdot \frac{ВР}{ЗГК} \quad (2.4.)$$

де, $KП_{зГК}$ – коефіцієнт прибутковості загального капіталу, $ЧП$ – чистий прибуток, $ВР$ – виручка від реалізації, $ЗГК$ – загальний капітал.

Формування чистого прибутку залежить від основних факторів: обсягу реалізованої продукції у вартісному вимірі та виручки від реалізації. У формулі видно, що $\left(R_p = \frac{ЧП}{ВР}\right)$ прибутковість загального капіталу залежить від

прибутковості (рентабельності) реалізованої продукції та оберненості загального капіталу $\left(K_{об} = \frac{BP}{ЗГК}\right)$, таким чином відбувається такий взаємозв'язок:

$$КП_{ЗГК} = R_p * K_{об} \quad (2.5)$$

Спосіб елімінування дозволяє розрахувати вплив факторів на відхилення прибутковості загального капіталу. Вплив факторів можна визначити за способом абсолютних різниць.

На відхилення рентабельності за валовим прибутком виділяють два фактор впливу: ціновий та фактор собівартості.

За допомогою послідовних підставлянь здійснюється факторний аналіз.

Загальне відхилення дорівнює:

$$\Delta R_{ВП} = R_{ВП_1} - R_{ВП_0} = \frac{ЧД(ВР_1) - СРП_1}{ЧД(ВР)} - \frac{ЧД(ВР) - СРП_1}{ЧД(ВР)} \quad (2.6)$$

Вплив зміни ціни на реалізовану продукцію на відхилення рентабельності за валовим прибутком дорівнює:

$$\Delta R_{ВП} \text{ ціни на реалізовану продукцію} = \frac{ЧД(ВР)_1 - СРП_0}{ЧД(ВР)_1} - \frac{ЧД(ВР)_0 - СРП_0}{ЧД(ВР)_0} \quad (2.7)$$

Вплив зміни собівартості реалізованої продукції на відхилення рентабельності за валовим прибутком дорівнює:

$$\Delta R_{ВП} \text{ собівартості} = \frac{ЧД(ВР) - СРП_1}{ЧД(ВР)} - \frac{ЧД(ВР) - СРП_0}{ЧД(ВР)} \quad (2.8)$$

Показники рентабельності вказані у Звіті про фінансові результати ПП «Прогрес-К».

Один із найважливіших аспектів аналізу рентабельності є оцінка дохідності обсягу продажу. Здійснюємо факторний аналіз та розраховуємо рентабельність обсягу продажу наступним чином: на рентабельність обсягу продажу впливають зміна собівартості та ціна продукції.

$$P_{\pi} = \frac{\Pi_p}{BP} = \frac{BP - C}{BP} \quad (2.9)$$

Тому оцінимо вплив чинників на рентабельність обсягу продажу за розрахунками, наведеними в табл. 2.10.

Таблиця 2.10.

**Розрахунок і оцінка рентабельності обсягу продажу ПП «Прогрес-К»
2015 – 2017 рр.**

№ пор	Показник	2015	2016	2017	Відхилення 2016 р. від 2015 р.	Відхилення 2017 р. від 2016 р.
1	Виручка від реалізації (BP), тис. грн..	8301	10336	14284	2035	3948
2	Собівартість реалізованої продукції (C), тис. грн..	6044	8537	12544	2493	4007
3	Прибуток від реалізації, тис. грн.. (рядок 1 – рядок 2)	2257	1799	1740	-458	-59
4	Рентабельність обсягу продаж, % (рядок 3 : рядок 1) * 100)	27,2	17,4	12,2	-9,8	-5,2

З таблиці 2.10. можна зробити висновок, що в 2017 р. та 2016 році рентабельність продаж знизилася на 5,2 % - 2017 рік, 9,8% - 2016 рік. На даний показник впливали собівартість продукції та виручка від її реалізації.

Під впливом цих чинників визначимо рентабельність продажу:

- збільшення виручки від реалізації:

$$\Delta BP = \frac{BP^1 - C^0}{BP^1} - \frac{BP^0 - C^0}{BP^0} \quad (2.10)$$

$$\Delta BP_{2017} = \frac{14284 - 8537}{14284} - \frac{10336 - 8537}{10336} = +23\%$$

$$\Delta BP_{2016} = \frac{10336 - 6044}{10336} - \frac{8301 - 6044}{8301} = +14,3\%$$

Отже, за рахунок збільшення виручки від реалізації рентабельність обсягу продажу зросла на 23% у 2017 році та на 14,3% - у 2016 році.

- Збільшення собівартості продукції:

$$\Delta C = \frac{BP^1 - C^1}{BP^1} - \frac{BP^1 - C^0}{BP^1} \quad (2.11)$$

$$\Delta C_{2017} = \frac{14284 - 12544}{14284} - \frac{10336 - 8537}{10336} = -10\%$$

$$\Delta C_{2016} = \frac{10336 - 8537}{10336} - \frac{8301 - 6044}{8301} = -10\%$$

Таким чином, за рахунок зростання собівартості рентабельність обсягу продажу знизилася у 2017 році та 2016 році на - 10%.

Загальний вплив двох чинників становить:

У 2017 році: + 23% – 10% = 13%.

У 2016 році: +14,3% – 10% = 4,3%.

Отже, реалізація рентабельності обсягу продажу та зростання собівартості рентабельності обсягу продажу становить у 2017 році – 13%, а в 2016 році – 4,3 %.

Висновки до розділу 2

Спеціалізація підприємства відображає ефективну форму організації сільського господарства. Вона дозволяє зосередити виробництво окремих видів продукції на різних територіях, і основне в господарській діяльності одержати найкращі результати.

У Приватному підприємстві «Прогрес-К» основний напрямок господарства є вирощування сільськогосподарських культур. Основні з них є зернові.

У 2017 році було засіяно площі 455 га озимими культурами на зерно та зелений корм. У 2015 році – засіяні площі склали 330 га, а в 2016 році – 320 га. Ярі зернові і зернобобові культури, в тому числі ячмінь у 2015 році посівної площі займав 105 га, у 2016 році – 120 га, у 2017 – 80 га. Посівна площа кукурудзи з кожним роком зменшувалася. Найменше було засіяно в 2017 році – 70 га землі, коли в 2015 році було засіяно – 100 га. Технічна культура: ріпак озимий кожного року засівався на 120 га, окрім 2016 року, тоді він становив 110 га.

Собівартість, витрати на виробництво, витрати виробництва є дуже важливими в економічній категорії. Від них залежить прибутковість, рентабельність та ефективність роботи самого підприємства.

За період 2015 -2017 рр. витрати збільшилися на 8270 тис. грн. Це означає, що у 2017 році було реалізовано продукції на 14284 тис. грн., і склали 98,21%. Тому адміністративні витрати з кожним роком збільшувалися: 2015 рік – 2,71%, 2016 рік – 2,03%, 2017 рік – 1,28%. В порівнянні з 2017 роком і 2015 роком, то адміністративні витрати зменшилися на 1,43%, так як в 2015 році було реалізовано менше продукції в порівнянні з 2017 роком. Фінансові витрати у 2017 році збільшилися на 14 тис. грн, в порівнянні з 2015 роком, що становлять 23,33%.

Структура витрат на виробництво ПП «Прогрес-К» виділяє значні кошти на матеріали, електроенергію та паливо, щоб збільшити виробництво продукції. Матеріальні витрати у 2015 році становили 7605 тис. грн. – 77,39%, у 2016 році

– 9498 тис. грн. , що становить 72,43%, а у 2017 році витрати склали у розмірі 7467 тис. грн. – що складає 72,02 %. Чим більше підприємство має продукції, тим витрачаються матеріали для виробництва, і навпаки.

Витрати на оплату праці: у 2015 році витрати склали 471 тис. грн., що становить 4,8%, 2016 рік – 540 тис. грн., що склало 4,12%, 2017 рік оплата праці склали – 856 тис. грн., що становить 8,26%. Це свідчить про те, що підприємство відноситься до трудомістких, але значну частку коштів підприємство витрачає на матеріальні витрати.

Значне зростання витрат на виробництво у звітному періоді, тобто 2017 в порівнянні з попереднім 2015 року – на 98,36 тис. грн..

В структурі виробничої собівартості по кожному виду зернових культур найбільшу частку займають прямі матеріальні витрати.

При вирощуванні пшениці у 2015 році становлять 78,03%, з них витрати на насіння та посадковий матеріал склали – 5,41%, мінеральні добрива становлять 21,11%, на пальне і мастильні матеріали витрати склали 9,26%, інші загальновиробничі витрати – 18,36%.

При вирощуванні кукурудзи на зерно: у 2015 р. – 81,74%, 2016р. – 79,84%, у 2017 р. – 58,22%, з них у 2017 році склали витрати на насіння та посадковий матеріал 27%, а у 2015 р. – 28,81%, витрати на пальне і мастильні матеріали у 2017 р. – 6,62%, 2015 р. – 7,69%. Частка інших загальновиробничих витрат у 2017 році становила 38,03%.

При вирощуванні ячменю матеріальні витрати складають значну частку, з них 45,1% - прямі матеріальні витрати, 6,38% - насіння та посадковий матеріал, 13,75% - мінеральні добрива, 12,77% - пальне і мастильні матеріали. Прямі загальновиробничі витрати становить – 48,28%.

Урожайність основних сільськогосподарських культур: рівень урожайності майже в усіх сільськогосподарських культур підвищився. У 2017 році урожайність кукурудзи зросла до 110,3 ц/га, у 2015 році вона складала 63,4 ц/га. Урожайність ріпак озимий у 2017 році склав 41,1 ц/га.

Підприємство «Прогрес-К» вагому частку приділяє вирощування пшениці. Найбільша частка становила у 2017 році – 5986,2 тис. грн., що складає 43,94%. У 2015 році собівартість реалізованої пшениці становила 2600,0 тис грн., що складає 47,92%. Порівнюючи 2017 рік з 2015 роком частка пшениці зросла на 3386,2 тис. грн, що становить 130,2%.

Виручка від реалізації продукції за 2017 рік збільшилася на 2208 тис. грн., а в 2016 році – на 2035 тис. грн.. На дану зміну впливає два чинника: обсяг реалізованої продукції (з урахуванням структури) та ціни реалізації.

Зростання ціни вплинуло на збільшення виручки від реалізації продукції. У 2017 році виручка збільшилася на 1299 тис. грн., а в 2016 році на 492,2 тис. грн.. Це сприяло збільшенню обсягу випуску продукції: 2017 рік – 2649 тис. грн, у 2016 році – 1542,8 тис. грн..

Зростання цін вплинуло на чистий прибуток підприємства і він зменшився у 2017 році на 9196 тис. грн., а за рахунок збільшення собівартості в 2016 році прибуток підприємства знизився на 6095 тис. грн..

У 2017 р. та 2016 році рентабельність продаж знизилася на 5,2 % - 2017 рік, 9,8% - 2016 рік. На даний показник впливали собівартість продукції та виручка від її реалізації.

Реалізація рентабельності обсягу продажу та зростання собівартості рентабельності обсягу продажу становить у 2017 році – 13%, а в 2016 році – 4,3 %.

Один з головних чинників у підвищенні конкурентоспроможності зернової галузі є формування аграрної економіки інноваційного типу. До інноваційного розвитку виробництва зерна входять основні складові: система сівозмін з обґрунтованим підживленням посівів та удобрення полів, інтегрована системи захисту рослин від шкідників, бур'янів та хвороби, впровадження сортів інтенсивного типу й прогресивних прийомів обробітку ґрунту.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Основні напрямки підвищення економічної ефективності зерновиробництва

Давно відомо, що Україна займається розвитком зернового господарства. Сприятливі природно – кліматичні умови дозволяють вирощувати практично всі відомі зернові та зернобобові культури.

Новітні технології вирощування зернових культур, інноваційні розробки в галузях насінництва та селекції, високий попит на зернову продукцію на внутрішньому й світовому ринках дозволяють збільшити виробництва зерна в країні до високих показників. Україна має великі можливості для розвитку зернового господарства та перетворення його в високоефективну сферу агропромислового комплексу.

Структурні підрозділи Міністерства аграрної політики, продовольства України та наукові установи Національної академії аграрних наук України розробили Програму «Зерно України – 2015» [47]. В ній розкрито економічні, технологічні та нормативно – правові засади вирішення зернової проблеми, а також визначено шляхи нарощування зерновиробництва.

Мета і завдання даної програми передбачає, щоб у наступні роки покращити якість зерна та збільшити його валове виробництво, сприяти подальшому підвищенню культури землеробства та підтримати розвиток інших галузей аграрного сектору економіки.

Виконання завдання, визначені програмою, стане важливим для України етапом реалізації державної політики в реформуванні аграрного сектору економіки та дозволить підвищити ролі країни в забезпеченні світової продовольчої безпеки.

Даною програмою передбачено основні напрямки розвитку зернової галузі. Збільшення обсягів виробництва зерна та інтенсифікація розвитку зернового господарства досягається завдяки основним чинникам:

- дотримання сівозмін та обробіток ґрунту;
- підвищення урожайності шляхом удосконалення землекористування;
- підвищення якості зерна;
- захист рослин та внесення мінеральних добрив, проведення хімічної меліорації земель;
- розвиток селекції та насінництва;
- розвиток ринку зерна та науково-методичне забезпечення.

Україна повинна повернути свої втрачені позиції обсягів виробництва зерна. Це можна досягнути шляхом інтенсивного ведення галузі зерновиробництва, впровадження сучасних сортів та гібридів, освоєння ресурсоощадних технологій, оснащення господарств новітньою технікою та поліпшення насінницької справи.

Обробіток ґрунту:

Обробіток ґрунту під зернові культури повинен диференціюватися для кожної ґрунтової зони, господарства, попередників, вологозабезпеченості, ступеня і характеру забур'яненості, розповсюдження шкідників тощо.

Необхідно після основного обробітку ґрунту якнайшвидше готувати ґрунт до сівби. Найкраща можливість це робити після дощів.

Розміщення озимої пшениці після багаторічних трав, які збираються на два укоси, поле обробляють плугами з передплужниками не пізніше як за місяць до сівби. Це дає ґрунту добре осісти та на подальше гарантує сходження рослин і добре виживання їх взимку. Плуг встановлюють на глибину 24-27 см, а передплужники – на 10-13 см.

Коли зернобобові культури є попередниками озимої пшениці, тоді після збирання без попереднього луцення здійснюють оранку глибиною 20-26 см. По мірі проростання бур'янів необхідно проводити один – два поверхневі обробітки ґрунту. Він проводиться на глибину 6-8 см. Якщо поверхневий ґрунт

добре оброблений він має вищу вологість, менше осідає та рослини краще зимують і розвиваються.

На полях, де розповсюджені хвороби та шкідники, а особливо розташовані багаторічні бур'яни для ярих зернових культур доцільно проводити полицеву оранку. Під просапані (соняшник, кукурудза) та чистий пар – на 20-28 см, а під колосові на глибину 15-17 см.

Передпосвіний обробіток ґрунту є важливим, тому що від якісної та своєчасної підготовки ґрунту залежить сходження озимої пшениці, її ріст та розвиток. Поверхня поля має бути добре вирівняною, глибина обробітку відрегульована. Останній обробіток ґрунту здійснюється на глибину сівби 2 – 3 см.

У технології обробітку ґрунту важливим елементом є система різноглибинних лущень восени під ярі культури, а під озимі – розроблення ґрунту до стану придатного до сівби. Різноглибинні культивация характеризуються доглядом за паровими площами. На весні культивация здійснюється від 10 – 12 см та до 5 – 6 см перед сівбою. Боронування парів зубовими боронами проводиться після літніх опадів.

Дотримання сівозмін:

Дотримання сівозмін дозволяє розробляти технологію вирощування сільськогосподарських культур, враховуючи їхній взаємний вплив та застосовувати попередників [46].

Польові культури мають біологічну особливість та здатність не тільки використовувати родючість ґрунту, але і активно відновлювати його. Вплив сівозміни істотно впливає на фактори родючості ґрантів, такі як біологічний режим, забезпеченість вологою, вмістом гумусу та поживними речовинами, фізичні властивості та швидкість детоксикації шкідливих речовин, які надходять у ґрунт при сільськогосподарському використанні.

При розміщенні культур у сівозмінні потрібно дотримуватися певного порядку їхнього чергування, тому що різні сільськогосподарські рослини мають неоднакове відношення до родючості та неоднаково впливають на біологічні,

фізичні й хімічні властивості ґрунту не тільки в період їх вирощування, але і на наступні роки [58, с. 18]. Тому необхідно кожному культурі забезпечити попередником.

Для озимих зернових культур традиційним залишаються наступні попередники:

- багаторічні та однорічні трави;
- зернобобові культури;
- чисті, зайняті пари.

Насиченість зерновими культурами становить 55 – 60% усіх посівів, тому необхідно ретельніше виконувати весь комплекс агротехнічних заходів з обробітку ґрунту, сівби та їх удобрення, захисту, що потребує додаткових фінансовий і матеріальних витрат.

Удосконалення землекористування:

Раціональним землекористуванням вважається таке, при якому зберігається екологічна рівновага всіх природних факторів, коли виробляється економічно доцільна кількість продукції. Суб'єктам землекористування, необхідно використовувати землі сільськогосподарського призначення без шкоди нанесеної ґрунтам, земельним ресурсам, не порушувати корисних властивостей агроландшафтів та не виснажувати їх.

Удосконалення землекористування забезпечується за допомогою:

- раціональної організації території;
- економічного стимулювання раціонального землекористування;
- своєчасне проведення внутрішньогосподарського та міжгосподарського землевпорядкування;
- здійснення координуючих, контрольних та експертних заходів з боку спеціально уповноважених органів охорони земель;
- чітке дотримання вимог щодо повноти та своєчасності внесення земельно – кадастрових даних.

Необхідно знизити розораності ґрунтів, щоб мати змогу вилучені землі використати більш раціонально. Найбідніші землі заліснити, а на інших – створити луки та пасовища.

Підвищення якості зерна:

Необхідно впроваджувати заходи, які сприяють підвищенню якості зерна. Сільськогосподарським підприємствам потрібно дотримуватися нових технологій вирощування зернових культур.

У виробництві високоякісного зерна відіграє роль сорт зернової культури, який поєднує в собі високу продуктивність із відмінною якістю зерна.

Істотну роль у збільшенні виробництва зерна в Україні відіграє впровадження нових, стійких проти несприятливих умов, високоврожайних сортів зернових культур. На практиці аграрних підприємств встановлено, що технологічні та хімічний склад якості зерна значною мірою залежить і від агротехніки вирощування культури.

Одним із важливих заходів у покращенні якості зерна є правильно підібрані попередники. Кожна польова культура по-різному впливає на фізичні властивості ґрунту, і які створює різні умови для вирощування наступної культури.

Одним із надійним, у загальному комплексі заходів покращення якості зерна, є правильна науково-обґрунтована система удобрення культур.

Досить важлива роль належить і обробітку ґрунту, а його задача полягає в тому, щоб забезпечити добрий розвиток кореневої системи.

Захист рослин:

Для захисту рослин застосовують комплекс заходів, які запобігають погіршенню стану рослин та спрямовуються на зменшення втрат урожаю.

На сьогоднішній день, фітосанітарний стан посівів зернових культур (особливо озимої пшениці) залишається складним. Останніми роками поширилися кореневі гнилі, септоріоз листя та колосу, сажкові захворювання та іржасті плямистості. Зафіксували дані щодо розмноження шкідників, особливо

мишоподібних гризунів, клопа шкідливої черепашки, хлібного туруна та підгризаючих совок.

Дані наукових установ встановлено, що втрати від вище перерахованих шкідників можуть досягнути близько 30%.

Для зберігання урожаїв високої якості впроваджують систему захисту зернових культур. Необхідно базуватися на раціональному використанні агротехнічних, біологічних, хімічних та організаційно – господарських заходів.

Рекомендується особливу увагу приділяти організаційно – господарським та агротехнічним заходам, які зможуть попередити щодо масового розмноження шкідливих організмів, зменшити використання хімічних засобів та забезпечити більш ефективно їх використання.

Сільгоспвиробникам потрібно застосовувати інтегровані технології захисту зернових культур, які дадуть можливість їм зберегти від хвороби, бур'янів та шкідників зерна велику суму коштів.

Багаторічні дані Інституту захисту рослин НААН показують, що стоїть проблема захисту озимини в осінній період на тих посівах, де недосконало витримується технологія вирощування. Сюди входять поля з надранніми та ранніми строками сівби, де спрощена система внесення добрив та обробіток ґрунту.

Мінеральні добрива:

На сьогоднішній день розвиток сільського господарства неможливий без використання мінеральних добрив. Вони мають здатність підвищувати родючість ґрунтів, збільшувати урожайність та покращувати якість сільськогосподарської продукції. Приріст врожаю забезпечується на 50% за рахунок використання мінеральних добрив [33].

В інтенсивній технології вирощування сільськогосподарських культур обов'язковою умовою є раціональне використання агротехнічних заходів в оптимальні строки відповідно до біологічних вимог рослин. Успіх вирощування зернових культур базується на максимальній концентрації та високоефективному використанні наявних матеріально – технічних ресурсів.

Чітка система удобрення дасть змогу одержати запланований урожай зернових культур.

Сільськогосподарським підприємствам слід дотримуватися цих заходів, як зможуть забезпечити значне збільшення виробництва зерна.

Насінництво:

Насінництво безпосередньо реалізує досягнення селекції шляхом впровадження в виробництво нових сортів та їхнього прискореного розмноження.

Використання у землеробстві новітніх досягнень у галузі насінництва та селекції тісно пов'язаний із процесом інтенсифікації сільськогосподарського виробництва.

Оновлення асортименту насіння, впровадження продуктивніших, стійкіших сортів до несприятливих погодно – кліматичних умов та хвороб дає змогу збільшити виробництва зерна та врожайність на 20 – 25%.

Агротехніка повинна забезпечити на насінневих ділянках оптимальні умови розвитку та росту рослин і формування високоякісного насіння, а не просто урожаю.

Внесення добрив, знищення шкідників, бур'янів та хвороб на посівних ділянках, якісний обробіток ґрунту необхідно проводити в оптимальні строки та якісно, щоб забезпечити достатній фітосанітарний стан поля, а також зберегти вологу в ґрунті [35].

Один з незмінних та важливих засобів сільськогосподарського виробництва є якісне насіння. Тому, насінництво забезпечує виробництво високоякісного насіння та представлене як спеціальна галузь сільськогосподарського виробництва.

В Україні насінництво побудоване в тісному зв'язку з наукою та виробництвом, а також має організовану чітку систему. Воно забезпечує швидке розмноження нових сортів та гібридів, зберігає в собі високі посівні якості та врожайні властивості. Сортіві насіння вирощуються в тій кількості, скільки потрібно для посівів та створення страхових фондів.

У подальшому, потрібно вдосконалювати методи та прийоми насінницьких технологій. Згодом, насінництво буде розвиватися на промисловій основі, що дасть змогу підвищувати рівень автоматизації та механізації процесів та зниження собівартості насіння.

Розвиток зернового ринку:

Ринок зерна являє собою багатофакторну систему соціальних, комерційних, фінансово – економічних, кредитно –податкових, морально – етичних та правових заходів, мотивів, процесів та явищ, норм, ситуацій, які сприяють забезпеченню населення продуктами харчування [22].

Аграрна політика створює умови для ефективного функціонування зернового ринку, які формуються на основних напрямках:

- стимулювання ринкового попиту та пропозиції на зерно;
- забезпечення прозорості ринку;
- створення системи прогнозування та моніторингу ринку, просування зерна на зовнішні ринки та пошук перспективних ринків.
- захист економічної конкуренції;
- формування і функціонування інфраструктури ринку, програмні та системні підходи до розвитку ринку;
- формування необхідної законодавчої та нормативно –правової бази;
- захист інтересів вітчизняних товаровиробників при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- інформаційне та науково – технічне забезпечення розвитку ринку.

Для розвитку ринку зерна, аграрна політика повинна забезпечити економічний механізм, який буде спрямований на бюджетну, кредитну, цінову та податкову політику, а також на розвиток страхування агропромислового комплексу [37].

На зерновому ринку необхідно регулювати цінові відносини, які характеризуються наступними напрямками:

- узгодження цінової політики на загальнонаціональному та світових ринках;
- здійснення та координація цінової політики в АПК.

Для розвитку зернового ринку потрібно запровадити нову схему логістики, яка визначає дві зони: зона внутрішнього споживання – у даних регіонах доцільніше споживати зерно для переробки та тваринництва; експортна зона – це ті регіони, де є наближення до портових елеваторів.

Серед важливих напрямків у підтриманні експорту є розбудова морських та річкових припортових елеваторів [24, с. 39].

Доцільно у розвитку ринку зерна сформувати систему цін, які би поєднували в собі ціни регулювання та вільні договірні ціни. Форми яких будуть визначені залежно від ситуації державою й учасниками зернового ринку.

Необхідно забезпечити нормативно-правове регулювання ціноутворення в АПК та фінансову підтримку аграрного сектору. Основним індикатором цін є біржова торгівля. Механізм цінового регулювання та формування цінової політики дозволить регулярно обмінюватися ціновою інформацією шляхом поширення даних про рівень цін, попит та пропозиції, а також створення системи цінового моніторингу.

Одним із напрямків підвищення економічної ефективності виробництва зерна є інвестиції.

Необхідно залучати інвестиції для функціонування ефективності зернової галузі, її оновлення, підвищення та переоснащення.

Інвестиції є великим стимулом для розвитку науково-технічного прогресу та виступають гарантією сталого розвитку, і визначають темпи розвитку агропромислового виробництва. Підприємства аграрного сектору економіки України у ринкових умовах господарювання визначають одну з головних проблем – це залучення інноваційних та інвестиційних ресурсів. В аграрному секторі інвестиційна привабливість визначається землею, яка є головним

природним засобом виробництва і її ефективність залежить від якості та вдалого використання [51, с. 20].

У частині основних засобів проаналізувавши стан матеріально – технічної бази сільськогосподарських підприємств, можна зробити висновок, що присутній високий рівень руйнації виробничих споруд та приміщень, обладнання та машин, транспортних засобів. Зменшилася кількість сільськогосподарської техніки, що призвело до збільшення навантаження на кожний робочий агрегат, а це прискорило зношення та старіння техніки. Тому необхідно капітальних вкладень для реконструкції матеріально – технічної бази та її оновлення.

На сьогоднішній час, актуальним питанням виступає розв'язання першочергових завдань зростання зернового комплексу України це залучення вітчизняних та іноземних інвестицій. Вони є важливим елементом входження до світових господарських зв'язків.

Для того, щоб залучати іноземні властивості на широкий масштаб, важливе значення мають макроекономічні важелі впливу держави на реалізацію інвестиційної привабливості економіки країни. Вони повинні підсилити інвестиційну привабливість рослинницької галузі та компенсувати недоліки загальноекономічної кон'юнктури.

У сфері залучення іноземних інвестицій, ефективна національна політика повинна дотримуватися стимулюючих важелів, наприклад в зерновому господарстві необхідно державну (в тому числі бюджетну) підтримку.

Технологічні структура виробництва повинна складатися на основі екологізації, що призведе до кардинального збільшення іноземних інвестицій. Це можливо впровадити лише за умови фінансування з боку іноземних інвесторів та запровадити чисто екологічні технології. Україні треба розробити та відпрацювати єдині правила інвестування розвитку виробництва в аграрному секторі, закріпити їх у міжнародних договорах, щоб іноземні інвестори їх дотримувалися. Державній податковій та інвестиційній політиці потрібно переорієнтуватися на вдосконалення механізму залучення екоінвестицій. У

законодавчій базі має бути здійснена передумова у підвищеній частці довгострокових вкладень, що дозволить змінити технологічну та структурну перебудову сільськогосподарського виробництва.

Один з оптимальніших напрямів у підвищенні економічної ефективності виробництва зерна є інвестиції, і це повинно стати головною метою державної політики в розвитку зернового господарства.

3.2. Удосконалення економічних взаємовідносин в ПП «Прогрес – К»

На систему економічних відносин впливає один із факторів, який сприяє ефективному, конкурентоспроможному розвитку та стабілізації зернового виробництва, є інтеграція сільськогосподарських підприємств з підприємствами торгівлі та переробки зернових продуктів. Інтеграція характеризується з розширенням виробництвом, спеціалізацією та у системі зерновиробництва необхідністю узгодження дій.

Основний напрямок вказує на впровадження необхідних заходів, які сприяють підвищенню якості зерна:

- реалізація зерна та продуктів його переробки;
- налагодження діяльності щодо переробки, зберігання та прийому зерна;
- адаптація державних стандартів України на основі сільгоспкультури до стандартів ЄС;
- внесення змін та доповнення до чинних стандартів та їх вдосконалення.

Інтеграцію трактують як об'єднання зусиль декількох підприємств для забезпечення стратегічних цілей в ринкових умовах. Вона дозволяє повніше узгодити роботу ланок в агропромисловій галузі, показує як більш доцільно дотримуватися маркетингових підходів в управлінні їх діяльності [26, с. 11].

Процесом інтеграції в агропромисловому комплексі є посилення зав'язків між товаровиробниками (виробництвом), зберіганням, переробними організаціями та споживачами продукції. Характерною ознакою цього є

високий ступінь розвитку форм суспільної організації виробництва. Сутність такого полягає в можливості організувати велике виробництво з найменшими затратами, розподілити результати праці, комплексно використати матеріально – технічні засоби, об'єднати зусилля підприємств з різними галузями, де є можливість подолати відірваність виробників зерна від кінцевого споживача хлібними продуктами.

Організація зерновиробництва має будуватися з урахуванням організаційно – технологічних зв'язків на перспективу й інтеграцію з іншими організаціями та підприємствами у зернопродуктовому під комплексі. Стабільне функціонування зернового ринку (в ринкових умовах) залежить від розвитку інфраструктури. Вона забезпечує різноманітні канали збуту та багатоманітність організаційних форм.

У сучасних умовах аграрна політика держави спрямована на повне оснащення аграрної галузі засобами хімізації, енергетичними ресурсами та механізації. Асортимент, якість та надійність повинні відповідати досягненням науково – технічному прогресі, забезпечувати вчасне виконання всіх технологічних процесів виробництва продукції з мінімальними витратами коштів та праці.

Держава випускає різні засоби хімізації та типи машин, які враховують вимоги сільськогосподарського виробництва, розміри господарств та зональні відмінності. На машинобудівних заводах застосовують нові прогресивні та енергозберігаючі технології у виробництві сільськогосподарських машин, постійно удосконалюють техніко – економічні показники обладнань та вітчизняних машин. Модернізують хімічну та машинобудівну галузь, впроваджують програми виробництва комплексів обладнання та машин для аграрного господарства, переробної та харчової промисловості, а також засоби хімізації.

В Україні розташовані комерційні структури, які успішно працюють «Агроінком», «Укראгробізнес» та інші. Вони сільськогосподарським підприємствам надають послуги, які пов'язані з виконанням основних

виробничих процесів у рослинництві: догляд за посівами, сівба, підготовка ґрунту до сівби, заготівля кормів та збирання урожаю. Перераховані вище послуги виконують переважно матеріальними засобами цих структур і технікою.

Між підприємницькими структурами з виробничого обслуговування та сільськогосподарськими підприємствами економічні взаємовідносини ґрунтуються на основі договорів, де зазначається усі умови розрахунків за наданні послуги та щодо виробничого обслуговування.

Виробниче обслуговування аграрного господарства та його економічні відносини мають базуватися на принципах взаємовигідного партнерства. Сучасним умовам необхідно нову систему виробничого обслуговування сільськогосподарських товаровиробників. Тому це призводить до переходу засобів виробництва переважно у приватну власність та виникають нові організаційні форми сільськогосподарського виробництва. Це передбачається більш економічним використанням майна та коштів аграрним товаровиробникам і є можливість вибору між виконанням роботи своїми силами чи передавання їх іншим, враховуючи економічну доцільність.

У сільському господарстві можливе зменшення обсягів виробництва засобів механізації та зростання цін на них, а через брак коштів у сільськогосподарському підприємстві починається збільшуватися терміни експлуатації наявних засобів. Все це тягне за собою порушення агротехнічних термінів виконання сільськогосподарських робіт та знижує їхню технічну готовність.

Змога проводити самостійну економічну політику дала зміна форм власності підприємства з виробничого обслуговування аграрного господарства .

Аграрним підприємствам необхідно для вирішення даних питань змінювати форми організації обслуговування товаровиробників у сільському господарстві. Кожне підприємство має право самостійно формувати плани, пропонувати свої форми та види обслуговування, які потрібно для споживачів, і найголовніше визначати перспективу своєї діяльності.

На ринку хімічних засобів захисту рослин та мінеральних добрив необхідно мати добре налагодженні прямі зв'язки: виробник та споживач. Має бути передбачена наявна конкуренція між виробниками та посередниками, а також забезпечити вільний вибір партнера по комерційних відносинах. На сьогоднішній день потрібно скасувати існуючу розподільну систему мінеральних добрив в обмін на сільськогосподарську продукцію.

В Україні слід подолати диспропорції в суспільному господарстві і в окремих їхніх галузях для того, щоб сформувати цивілізований ринок матеріальних засобів. Привести в норму кредитну та податкову систему, застосовувати нові принципи ціноутворення. В подальшому необхідно створити паралельно діючі структури багатоканальної торгівлі: акціонерні товариства, лізингові компанії, кооперативи, дилерські пункти та спеціалізовані біржі.

ПП «Прогрес-К» тісно співпрацює з наступними постачальниками:

- ТОВ «Спектр-агро» - засоби захисту рослин, мікродобрива, насіння;
- ТОВ «Медіа-центр» - мінеральні добрива;
- ТзОВ «Мартін-трейд» - ПММ (паливо мастильні матеріали);
- ТОВ «Компанія ЛАН» - сільськогосподарська техніка, запасні частини.

У ПП «Прогрес-К» тісно налагоджені зв'язки з покупцями зернових культур:

- ПрАТ «Ланівецьке ХПП»;
- ПМП «МС»;
- ПП «Захід-агроінвест»;
- ТОВ «КЛОВ».

Для розвитку сфери виробничого обслуговування застосовують один з важливих напрямків – маркетингову діяльність. Вона визначає механізм забезпечення виявлених потреб та потреби сільських товаровиробників у виробничих послугах. На підприємствах є спеціально створенні маркетингові служби, які розробляють плани маркетингу. Вони можуть бути стратегічними

(довготерміновими) та деталізовані на поточний рік (короткотерміновими). Для розробки плану маркетингу потрібно мати повну інформацію, яка базується на маркетингових дослідженнях.

Обслуговуюче підприємство на першому етапі маркетингових досліджень повинно визначити ті види послуг, які мають достатній попит. Багато сільськогосподарських товаровиробників через низьку платоспроможність відмовляється від багатьох послуг та здійснює їх своїми власними силами. У кожній групі визначається обсяги сільськогосподарського виробництва та їхнє забезпечення власною кваліфікованою силою, також їхніми матеріально – технічними засобами.

Кожний вид можливих послуг погоджується із споживачем, який визначає його попит. Вони визначають загальний обсяг робіт, тобто одна частина буде передаватися обслуговуючому підприємству, а інша буде виконуватися власними силами.

Перед тим, як приступити до виконання обсягу послуг необхідно розрахувати економічну ефективність виконання різних видів робіт за різними варіантами їх організації, а саме коли виконується робота обслуговуючим підприємством та коли власними силами товаровиробників. Основним економічним показником виступає максимальний прибуток.

Зокрема, використовуються і додаткові показники оцінки ефективності:

- економія капітальних вкладень, які необхідні для проведення робіт власними силами;
- економія матеріально-технічних ресурсів та витрати аграрних підприємств при наданні виробничих послуг;
- підвищення якості додаткової сільськогосподарської продукції та дохід від її реалізації.

Підприємства після вище перерахованих показників приймають рішення про доцільність виконання робіт підприємствами виробничого обслуговування чи власними силами.

У аграрному господарстві найбільшою часткою виробничих послуг є агрохімічне обслуговування. В агрохімічних підприємствах основою в організації виробничого обслуговування лежить розроблений економічний механізм взаємовідносин між партнерами. У цій діяльності не завжди забезпечуються вимоги обох сторін, а саме у розподілі та визначення обсягів робіт та послуг. Необхідно створювати агрохімічні підприємства ринково типу, тобто за способом приватизації, яка буде спрямована на поєднання інтересів сільськогосподарських виробників товару та обслуговуючих підприємств. Таким чином буде відбуватися інтеграція партнерів [30, с. 82].

Фінансовий механізм в управлінні діяльності агрохімічного підприємства, які надають послуги аграрним товаровиробникам, повинний бути впроваджений за механізмом взаєморозрахунків між собою, які б задовольняли умови для всіх контрагентів.

На сьогодні в розвиток ринкових відносин потрібно послаблювати монопольне становище організацій та підприємств агрохімічного сервісу, розгортаючи власне виробництво агрохімікатів, створювати сучасні засоби захисту рослин, які ще не виробляються в країні та збільшувати обсяги виробництва хімічних засобів.

Для впровадження цих напрямків важливо на державному рівні матеріально заохочувати та підтримувати своїх виробників засобів хімізації. Реалізовувати й випускати економічно нешкідливу та конкурентоспроможну хімічну продукцію.

На подальшу перспективу ринок агрохімічного сервісу має розвиватися завдяки диверсифікації, тобто удосконаленню відносин між виробником та споживачем. Диверсифікація означає не тільки поставки агрохімікатів, пестицидів та мінеральних добрив, а й пропонує виробничі послуги фермерам, надає їм технічної та наукової допомоги, забезпечує обладнаннями і машинами для внесення, приготування добрив та надає кредитування.

У зв'язку з розширенням агрохімічного обслуговування потрібно враховувати вітчизняний досвід у вирощуванні сільськогосподарських культур.

Добре було б проваджувати технології вирощування, що знижують потребу в засобах захисту рослин та мінеральних добрив, що приведе до отримання екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

3.3. Шляхи підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна

Сьогодні ефективність функціонування будь-якого підприємства на ринку товарів та послуг визначається рівнем його конкурентоспроможності, тобто зерновиробники повинні вирощувати якісну продукцію та реалізовувати її за нижчими цінами ніж аналогічне зерно в конкурентів. Кожний виробник зерна, для його ефективної збутової діяльності, має зберегти якість своєї продукції, які відповідають світовим стандартам.

Два показники, які характеризують конкурентоспроможність – це рівень цін та рівень якості продукції. Останній показник займає одне з провідних місць, посуваючи економію ресурсів усіх видів та продуктивність праці.

Державна аграрна політика України ставить перед собою стратегічну мету по перетворенні аграрної сфери в конкурентоспроможний та високоефективний сектор економіки, який буде інтегруватися і світовий аграрний ринок. У Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року» визначаються завдання по перетворенню аграрної сфери на конкурентоспроможний сектор економіки держави.

Аграрний сектор економіки України приділяє велику увагу вітчизняному зерновому виробництві у підвищенні конкурентоспроможності продукції, тому що воно є основним джерелом доходів для аграрних підприємств і посідає одне з перших місць у формуванні державного бюджету.

Внутрішні та зовнішні чинники мають важливий вплив на формування конкурентоспроможності зернових виробництв. Внутрішні чинники – це система управління, фінансове забезпечення, ефективна організація виробництва, виробничий потенціал. Зовнішні чинники – це державна підтримка товаровиробників зерна та інфляційні процеси.

Одним із важливих напрямків у ефективності зернового виробництва та у підвищенні конкурентоспроможності є інтенсифікація на основі інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність виступає засобом у досягненні інтенсифікації виробництва, зростає рівень сільськогосподарської продукції та її конкурентоспроможність і підвищується ефективність виробництва [12, 28, 31].

Зерно як товар має свої конкурентні переваги, і їх можна визначити за рівнем переваг наступних параметрів: економічних, екологічних, маркетингових, нормативних та консументних (рис. 3.1.)

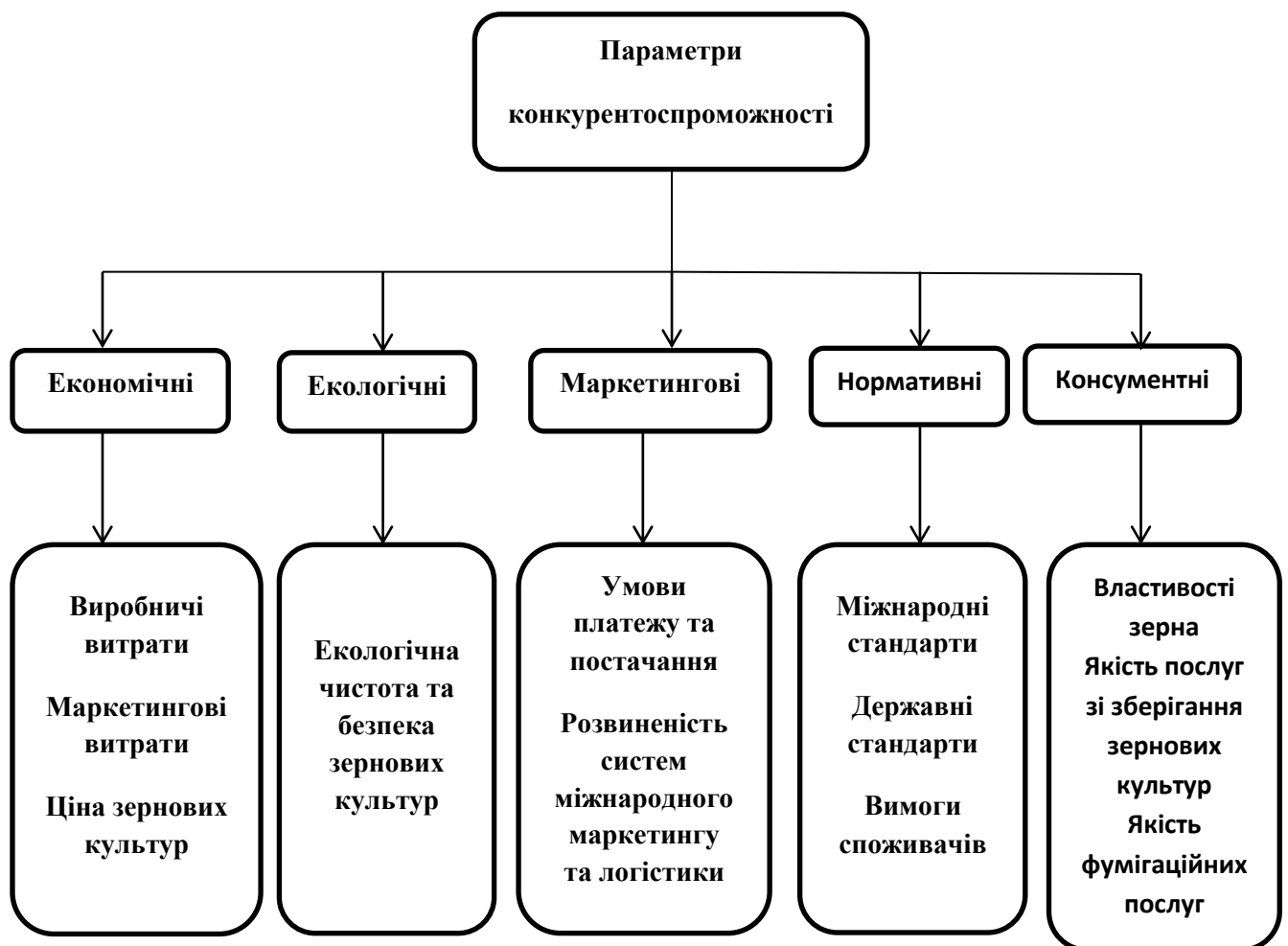

Рис.3.1. Головні параметри конкурентоспроможності зернових культур

Для того, щоб зерновий комплекс України був конкурентоспроможним на світовому ринку, необхідно здійснювати наступні заходи, які будуть сприяти розвитку зернового виробництва. Насамперед колосальна державна підтримка зернових товаровиробників; економіко-правове забезпечення

зовнішньополітичної діяльності, а також зовнішньополітичне регулювання позиції зерна на світовому ринку; регулювання розвитку ринкової та виробничої інфраструктури. Фундаментом конкурентоспроможності зернових культур на світовому ринку є створення найнеобхідніших умов для його ефективного виробництва. Також він має забезпечувати головні параметри: ціну та якість. Мати можливість просувати товар на різноманітні сегменти світового ринку та регулювати термін реалізації на відповідному сегменті.

Фінансова підтримка з боку держави визначає головну мету у стимулюванні ефективності та підвищенні конкурентоздатності аграрного підприємства, сільськогосподарського виробництва та у розвитку соціального стану села.

Україна підтримує сільське господарство з бюджетного фінансування програм та заходів, які спрямовуються на розвиток галузі, часткову компенсацію процентних ставок за користування кредитами комерційних банків, пільговий режим оподаткування, списання безнадійної заборгованості перед бюджетом, компенсацію лізингових платежів. Бюджетні кошти потрібні для захисту інтересів споживачі сільськогосподарської продукції, для стримування інфляційних процесів, для підтримки процесу розширеного відтворення в сільському господарстві.

Існує багато напрямів, шляхів роботи сільськогосподарських підприємств у підвищенні конкурентоспроможності та якості зерна:

- впровадження у виробництво нові енергозберігаючі технології вирощування, зберігання, переробки, транспортування та реалізації зерна;
- впровадження у виробництво нові високоврожайні сорти та гібриди зернових культур;
- удосконалення системи техніко-технологічних та агротехнічних заходів з виробництва зерна та його збуту;
- здійснення належного контролю за якістю продукції на всіх етапах її виробництва та збуту;

- інтенсифікація виробництва за рахунок використання сучасних технологій;
- відтворення, підвищення й охорона родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення;
- розвиток інфраструктури аграрного ринку;
- запровадження нових технологічних проектів, які базуються на сучасних досягненнях аграрної науки.

Якщо реалізувати ці напрями, то це посилить конкурентоспроможність та стійкість зернових підприємств, надійність продовольчої безпеки та експертний потенціал галузі [34].

Об'єктивні чинники, які регулюють ринок зерна у подальшому підвищенні та вдосконаленні конкурентоспроможності виробництва зерна в Україні: конкурентне середовище в сільському господарстві, істотне коливання валових зборів, урожайності та державних ресурсів зерна за роками, нестабільність доходів та цін у зерновиробництві, нестабільність розвитку, до того ще різноманітність природно-кліматичних умов, низька привабливість інвестування аграрного виробництва, особливості формування сільської інфраструктури, ризикованість, проведення наукових досліджень, потреби екологізації сільського господарства.

Залучення у зерновий сектор України іноземних та національних інвестицій дозволить удосконалити державне регулювання зернової галузі. Наприклад, приведення у відповідність до вимог Світової організації торгівлі та потреб ринку законодавства України, створення прозорих та стабільних умов господарювання. Зокрема, у зерновій галузі має важливе значення постійна підтримка дієздатного стану ринкового механізму. Функціонування для виробників зерна в умовах мінливої ринкової кон'юнктури є пом'якшення несприятливих соціально – економічних наслідків.

Якщо врахувати вище перераховані чинники, можна виокремити наступні заходи у підвищенні конкурентоспроможності зерновиробництва:

- цінова підтримка зерновиробників;

- вдосконалення діючих стандартів якості зерна з використанням досвіду зарубіжних країн;
- стимулювання національного виробництва високоякісних культур;
- розробка та створення екологічних технологій виробництва та чистої продукції;
- спрямування товарних потоків зерна з непрозорих ринків збуту до більш організованих;
- посилення державного контролю за експортно – імпорними операціями.

Одними з важливих шляхів підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна є: вдосконалення землекористування та структури посівів, підвищення урожайності зернових культур, заходи покращення обробітку ґрунту та внесення мінеральних добрив, освоєння нових ресурсозберігаючих технологій, оснащення господарство новітньою технікою, впровадження нових сучасних сортів та гібридів тощо.

У зерновій галузі є ряд проблем, які стримують зростання урожайності зернових культур:

- високий рівень інфляції в економіці країни. (Рівень інфляції у 2014 році склав 24,9%);
- обмежений доступ до кредитно – фінансових ресурсів через їх дорожню вартість. (На рівні 30-40% коливаються відсоткові ставки);
- зношена матеріально – технічна база господарств. (Знос деяких видів сягає 75-90%. Щорічні витрати від неякісної роботи застарілої техніки та від несвоєчасного збирання урожаю сягає близько 10%);
- відсутність регулювання НБУ курсу грошової національної одиниці;
- нестача сховищ для зберігання зерна;
- скорочення бюджетних дотацій на підтримку виробників зерна;
- використання традиційних технологій вирощування зернових культур з великою кількістю технологічних операцій;

- диспаритет цін на промислові вироби та зерно, продукцію (мінеральні добрива, засоби захисту рослин, техніка);
- переважно сировинне спрямування більшості виробників;
- монополізація посередницькими структурами основних збутових каналів зерна;
- нестача оборотних засобів для ведення операційної діяльності.

Проблеми, які стримують розвиток зерновиробництва показані у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Проблеми, які стримують розвиток зерновиробництва

Блоки	Проблеми					
Виробничий	Зношена матеріально-технічна база	Сировинне спрямування виробників	Відсутність переробних потужностей			
Технологічний	Застосування традиційних технологій	Незначна частка ресурсозберігаючих технологій				
Фінансовий	Нестача оборотних коштів	Високий рівень інфляції	Скорочення бюджетних дотацій	Диспаритет цін на зерно та промислові вироби та продукцію	Відсутність регулювання НБУ курсу грошової національної одиниці	Обмежений доступ до кредитно-фінансових ресурсів
Обслуговуючий	Нестача сховищ для зберігання зерна	монополізація посередницькими структурами основних збутових каналів зерна	Диктування цін переробними підприємствами	Дорогі послуги машино-технологічних станцій		

На розвиток зернового господарства найбільший вплив мають обслуговуючий та фінансовий блоки, оскільки виступають у якості зовнішніх факторів. Недостатня кількість грошових засобів не дає можливості оптимізувати й оновити склад машино – тракторного парку і перейти на технологію No-till [29,49].

Німецький професор, вчений К. Кельнер навів багато причин, чому аграрним підприємствам по всьому світу необхідно перейти від традиційного сільського господарства до ресурсозберігаючого. Отже, це руйнування гумусного шару ґрунту, зростання викидів вуглекислого газу, руйнування ґрунтів внаслідок накопичення солей та ерозії, зниження біологічного різноманіття ґрунтів внаслідок інтенсивної технології.

Обробка ґрунту за методами ресурсозберігаючих технологій має багато переваг, зокрема зменшення шкоди навколишньому середовищі та економія палива, машинної та людської праці. Для того, щоб здійснити перехід від традиційної оранки, аграрним підприємствам варто знати, що це буде непросто, а закупити обладнання вартує дорого. До того, в перший час врожайність може зменшитися, а будуть підвищуватися витрати на гербіциди.

Фахівці компанії «Українські Аграрні Інвестиції» назвали низку переваг щодо технології mini-till:

- збереження структури ґрунту через обробку на різних глибинах;
- збереження вологості;
- збереження гумусу;
- зниження витрат на дизельне паливо;
- розширення можливостей послідовного посіву різних культур;
- запобігання ерозії;
- підвищення прибутковості;
- скорочення капітальних витрат та витрати на оплату праці.

Для українських аграріїв розмір бюджетних субсидій постійно скорочується. В Україні аграрії отримують субсидію в середньому – 25 Євро/га. Якщо порівняти європейські країни, то Болгарія отримує 320 Євро/га, Румунія – 191 Євро/га. Показник субсидії, які отримує Греція сягає 709 Євро/га. Для українських аграріїв головні пільги за останні 5 років були дотації з ПДВ.

Підприємства зернового сектору та їхня конкурентоспроможність проявляється у застосування інноваційних зразків техніки, у доступі до кредитно – фінансових ресурсів, розвиненій логістиці, у впровадженні

ресурсозберігаючих технологій вирощування культур, наявністю підрозділів, які експортують власне та придбане зерно, а також наявністю власних елеваторних потужностей.

Стратегічний розвиток рослинництва, в тому числі зерновиробництва, забезпечує стабільне нарощування виробництва продукції для підвищення ефективності галузі та для потреб внутрішнього та зовнішнього ринку.

Мета визначає основні стратегічні цілі у розвитку рослинництва:

- підвищення урожайності сільськогосподарських культур;
- збільшення виробництва продукції рослинництва;
- створення сировинної бази для біоенергетики;
- створення збалансованої кормової бази для тваринництва;
- нарощування експорту продукції рослинництва та продуктів її переробки.

За територіальним аспектом, структура зерновиробництва передбачає вирішення трьох завдань:

Перше, удосконалення розміщення зернових культур за природно-економічними зонами. Необхідно врахувати наявність малопродуктивних, екологічно забруднених та еродованих земель.

Друге, впровадження чіткішої спеціалізації базових областей у виробництві зерна.

Третє, раціональне розміщення потужностей заготівельної та переробної сфери. Оптимізувати обсяги транспортних витрат та тривалого зберігання зерна.

Чинники, які спрямовуються на основний напрямок роботи з виробництва зерна у кожному господарстві, регіоні й районі:

- оптимізація структури посіву, дотримання обґрунтованих сівозмін;
- впровадження ресурсозберігаючих екологоощадних технологій обробітку ґрунту;
- концентрація виробництва та поглиблення спеціалізації на всіх рівнях організації;

- широке запровадження комплексної біологізації захисту рослин;
- підвищення окупності застосування фізіологічно активних речовин, пестицидів та мінеральних добрив;
- використання переваг системи органічного удобрення ґрунтів;
- удосконалення розміщення зернових культур у напрямі поглиблення спеціалізації базових районів кожної області з виробництва зерна;
- впровадження високоефективні конкурентоспроможні технології вирощування зернових культур;
- запровадження новітній розвиток системи насінництва в загальному контексті сортового забезпечення посівів;

Рациональне розміщення культур у регіонах України виступають важливим фактором підвищення економічної ефективності виробництва зерна та ростом його урожайності.

Для сільськогосподарських підприємств запровадження системи нульового та мінімального обробітку ґрунту зменшить викиди в атмосферу та шкідливий вплив на ґрунт. Ресурсозберігаючі технології призведуть до зменшення кількості одиниць механізмів та машин. Також вони дозволять використовувати залишки культур (сіна, соломи) у вигляді органічних добрив. Одним з недоліків таких технологій – є висока вартість техніки, яка завозиться із-за кордону, підвищуються норми витрат. Така технологія дасть можливість поступово відмовитися від застосування гербіцидів.

Отже, розглянувши в аграрному секторі основні складові забезпечення конкурентоспроможності, можна зробити висновок, що вони між собою взаємопов'язані та взаємозумовлені. Якщо успішно дотримуватися всіх напрямків і йти правильним шляхом це забезпечить вітчизняному товаровиробнику гідне місце на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Висновки до розділу 3

Дотримання сівозмін дозволяє розробляти технологію вирощування сільськогосподарських культур, враховуючи їхній взаємний вплив та застосовувати попередників. Польові культури мають біологічну особливість та здатність не тільки використовувати родючість ґрунту, але і активно відновлювати його. Вплив сівозміни істотно впливає на фактори родючості ґрантів, такі як біологічний режим, забезпеченість вологою, вмістом гумусу та поживними речовинами, фізичні властивості та швидкість детоксикації шкідливих речовин, які надходять у ґрунт при сільськогосподарському використанні.

Раціональним землекористуванням вважається таке, при якому зберігається екологічна рівновага всіх природних факторів, коли виробляється економічно доцільна кількість продукції. Суб'єктам землекористування, необхідно використовувати землі сільськогосподарського призначення без шкоди нанесеної ґрунтам та не виснажувати їх.

В інтенсивній технології вирощування сільськогосподарських культур обов'язковою умовою є раціональне використання агротехнічних заходів в оптимальні строки відповідно до біологічних вимог рослин. Успіх вирощування зернових культур базується на максимальній концентрації та високоефективному використанні наявних матеріально – технічних ресурсів.

Один з незмінних та важливих засобів сільськогосподарського виробництва є якісне насіння. Тому, насінництво забезпечує виробництво високоякісного насіння та представлене як спеціальна галузь сільськогосподарського виробництва.

Необхідно забезпечити нормативно-правове регулювання ціноутворення в АПК та фінансову підтримку аграрного сектору. Основним індикатором цін є біржова торгівля. Механізм цінового регулювання та формування цінової політики дозволить регулярно обмінюватися ціновою інформацією шляхом поширення даних про рівень цін, попит та пропозиції, а також створення системи цінового моніторингу.

Інвестиції є великим стимулом для розвитку науково-технічного прогресу та виступають гарантією сталого розвитку, і визначають темпи розвитку агропромислового виробництва. Підприємства аграрного сектору економіки України у ринкових умовах господарювання визначають одну з головних проблем – це залучення інноваційних та інвестиційних ресурсів. В аграрному секторі інвестиційна привабливість визначається землею, яка є головним природним засобом виробництва і її ефективність залежить від якості та вдалого використання.

На ринку хімічних засобів захисту рослин та мінеральних добрив необхідно мати добре налагодженні прямі зв'язки: виробник та споживач. Має бути передбачена наявна конкуренція між виробниками та посередниками, а також забезпечити вільний вибір партнера по комерційних відносинах. На сьогоднішній день потрібно скасувати існуючу розподільну систему мінеральних добрив в обмін на сільськогосподарську продукцію.

Одним із важливих напрямків у ефективності зернового виробництва та у підвищенні конкурентоспроможності є інтенсифікація на основі інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність виступає засобом у досягненні інтенсифікації виробництва, зростає рівень сільськогосподарської продукції та її конкурентоспроможність і підвищується ефективність виробництва.

Фінансова підтримка з боку держави визначає головну мету у стимулюванні ефективності та підвищенні конкурентоздатності аграрного підприємства, сільськогосподарського виробництва та у розвитку соціального стану села.

Підприємства зернового сектору та їхня конкурентоспроможність проявляється у застосування інноваційних зразків техніки, у доступі до кредитно – фінансових ресурсів, розвиненій логістиці, у впровадженні ресурсозберігаючих технологій вирощування культур, наявністю підрозділів, які експортують власне та придбане зерно, а також наявністю власних елеваторних потужностей.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження магістерської теми щодо підвищення економічної ефективності виробництва зерна у підприємстві ПП «Прогрес-К» дає змогу зробити наступні висновки та пропозиції.

1. Зерно та вироблені з нього продукти завжди були і є ліквідними. Тому що вони становлять основу безпеки держави та продовольчої бази країни. Інноваційні технології повинні бути впроваджені на підприємствах, оскільки за рахунок них має відбуватися збільшення валового виробництва зерна, підвищення його екологічності та зниження собівартості.

На сьогоднішній день досить актуальним є дослідження питань розвитку зернової галузі. Зерно дедалі більше користується попитом, оскільки росте чисельність населення планети та умови пошуку альтернативних джерел енергії. Розвиток світового ринку та збільшення його обсягів спричинили великий вплив на розвиток зернової галузі в країні та визначили шляхи розвитку аграрної галузі загалом.

2. В Україні більшість сільськогосподарських підприємств базуються на зерновій галузі. Для більшості виробництво зерна складає основу їх спеціалізації.

Спеціалізація аграрних підприємств – це домінуюче виробництво певних видів сільськогосподарських культур для яких сформувалися найбільш сприятливі природно – економічні умови. Спеціалізація підприємства відображає ефективну форму організації сільського господарства. Вона дозволяє зосередити виробництво окремих видів продукції на різних територіях, і основне в господарській діяльності одержати найкращі результати.

3. Одним із головних напрямків підвищення економічної ефективності виробництва зерна є раціональне використання земельних, матеріальних, трудових, матеріально – технічних ресурсів, а також оптимізація ресурсного потенціалу. Ці складові частини відіграють важливу роль у підвищення економічної ефективності виробництва зерна та зниження його собівартості. Для того, щоб раціонально використовувати земельні, матеріальні, трудові,

матеріально – технічні ресурси застосовують найкращі методи організації праці, матеріальне стимулювання працівників за економію ресурсів. У виробництві впроваджують прогресивні системи землеробства та тваринництва, застосовують новітні та ресурсоощадні технології з виробництва продукції.

4. Сільськогосподарські підприємства, які розвивають зернову галузь, велику увагу звертають на важливий чинник у виробництві – це урожайність культур та їхня економічна ефективність. Підвищити урожайність можна за рахунок більш ранніх строків сівби, вжити заходи до активізації процесів та підвищення ефективності фотосинтезу в рослинах злаків та збільшити частку зерна в складі біомаси дозрілих зернових культур; шляхом формування оптимальних доз внесення мінеральних добрив, збалансування поживних речовин, що вносяться в ґрунт в процесі вирощування зерна.

5. Формування економічної ефективності зернової галузі впливає із застосування сівозміни в зерновому господарстві, робота із сортами, з використанням їх продуктивного потенціалу щодо зростання врожаю та валових зборів.

Сівозміна є одним з шляхів у підвищенні економічної ефективності виробництва зерна. Сьогодні, найпоширенішим агротехнічним чинником зростання урожайності зернових культур вважають інтенсивне внесення мінеральних добрив, використання біостимуляторів росту, хімічних засобів для прискорення дозрівання рослин.

Якщо не застосовувати сівозміни, то в ґрунті неможливо добитися природним шляхом створення агрофону, щоб одержати зерно з високими якісними показниками.

Потребує вдосконалення система реалізації зерна, щоб аналізувати та здійснювати систему заходів для збуту зерна по вигідних каналах.

6. Державна політика повинна вдосконалювати перспективи та розвиток зернової галузі. Які би не були валові збори, якість та урожайність зерна чи

інші позитивні економічні показники, кінцеві фінансові результати у розвитку зернової галузі залежить від державного регулювання.

7. Державна політика України для виробництва зерна повинна забезпечити:

- вдосконалення податкової системи в системі економічних відносин в зерновій галузі;
- розвиток внутрішнього ринку зерна, здійснення сукупності важливих заходів щодо стимулювання попиту на зерно в країні;
- формування системи ціноутворення. Це би сприяло ефективному функціонуванню на ринку зерна аграрним підприємствам, що спеціалізуються на виробництві зерна;
- здійснення заходів щодо стимулювання пропозиції якісного зерна на зерновому ринку більшості виробниками зерна в Україні;
- удосконалення та формування заходів щодо моніторингу ринку зерна, визначення на його основі тенденцій та проблем зернового ринку, здійснення системи заходів щодо їх вирішення;
- розвиток та вдосконалення економічних відносин у зерновій галузі, стимулювання виробників зерна до збільшення обсягів виробництва та поліпшення якості зерна;
- формування прозорості ринку зерна та спрямування тіньових фінансових ресурсів в зерновій галузі на нарощування її потужностей та зростання економіки;
- застосування системних підходів зернової галузі в сучасних умовах, вдосконалення інфраструктури зернового ринку, наукове обґрунтування і реалізація державних програм в розвитку зернової галузі;
- удосконалення методів прогнозування ринку зерна з метою концентрації ресурсів та зусиль на ефективному розвитку галузі, просування зерна на світовий ринок;
- забезпечення умов для розвитку органічного зернового господарства.

8. До важливих напрямів державної політики можна віднести подальший розвиток системи науково – технічного забезпечення функціонування ринку зерна, вдосконалення нормативно – правового регулювання відносин у сфері виробництва зерна, вдосконалення інформаційного забезпечення та інформаційної бази.

9. Залучення у зерновий сектор України іноземних та національних інвестицій дозволить удосконалити державне регулювання зернової галузі.

10. Підвищити конкурентоспроможність та якість зерна можна завдяки впровадженням у виробництво нових енергозберігаючих технологій вирощування, зберігання, переробки, транспортування та реалізації зерна; застосовувати у виробництво нові високоврожайні сорти та гібриди зернових культур; запроваджувати нові технологічні проекти, які будуть базуватися на сучасних досягненнях аграрної науки.

Впровадження енергозберігаючих, новітніх та інтенсивних технологій у зерновиробництві дасть змогу сільським господарствам використовувати інноваційний напрямок, який сприятиме підвищенню економічної ефективності виробництва зерна та його конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. – К. : ІЗМН, 1996. – 512 с.
2. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
3. Боднар О.В. Формування цінових тенденцій на зерновому ринку України / О.В. Боднар // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Випуск 154.1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_1/10bov.pdf.
4. Богуцький О. Потенційні можливості щодо зростання продуктивності праці та доходності в сільському господарстві // Економіка України. – 1998. – №5. – С. 60 – 67.
5. Бойко В. І. Зерно і ринок : [монографія] / В. І. Бойко. – К.: Інститут аграрної економіки, 2007. – 312 с.
6. Бороденко, К.С. Інноваційне забезпечення розвитку зерновиробництва // Економіка АПК. –2011. – №1. – С. 139 – 144.
7. Брик Г.В. Економічна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Брик Галина Володимирівна; Львів. нац. аграр. ун-т. – Л., 2012. – 20 с.
8. Виробництво зернових в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info-terra.com.ua/proizvodstvo-zernovyh-u.html>.
9. Волинець В. Л. Економічна ефективність зернопродуктового виробництва в підприємствах АПК та шляхи її підвищення: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. екон. наук: спец.08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / В.Л. Волинець. – К., 2013. – 23с.
10. Волошин Р. Методологія дослідження конкурентоспроможності зерна / Р. Волошин // Галицький економічний вісник. – 2009. - №1. – С. 174 – 180.
11. Гончаренко О.В. Закон про зерно: погляд у майбутнє // Економіка АПК. – 2003.– №1. – С. 108–102.

12. Голомша Н.Є. Конкуентоспроможність зернових на аграрному ринку / Н.Є. Голомша // Економіка АПК. – 2009. - № 12. – С.83 – 87.
13. Голота, А.С. Проблеми та перспективи розвитку національного ринку зерна // Інноваційна економіка. – 2013. – №3. – С. 232 – 235.
14. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському виробництві: [монографія] / В.С. Дієсперов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 340 с.
15. Економіка підприємства : [Навч. посібник] / Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос, Г.Б. Іваницька та ін..– Апріорі, 2004. – 384 с.
16. Економіка сільського господарства : [Навч. посібник] / В. К. Збарський, В. І. Мацибора, А. А. Чалий та ін.. – К.: Каравела, 2009. – 264 с.
17. Економічний довідник аграрника / За ред. Ю.Я. Лузана, П.Т. Саблука. – К.: «Преса України». – 2003. – 800 с.
18. Значення та особливості зерновиробництва в економіці країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/6214502/page:3/>.
19. Іванишин В.В. Інноваційне забезпечення оновлення техніко-технологічної бази підприємств АПК / В.В. Іванишин // Економіка АПК. – 2010. - №1. – С. 128-133.
20. Іванько А.В. Регулювання агропродовольчого виробництва: регіональний аспект: [монографія] / Іванько А.В. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 230 с.
21. Канінський П.К. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств: [монографія] / К.П. Канінський. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 348 с.
22. Кафлевська С. Г., Козяр Н. О. Стан та проблеми розвитку ринку зерна в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1928>.
23. Кваша, С.М. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні // Економіка АПК. – 2013. – №3. – С. 16 – 24.
24. Кваша С. М. Експорт та імпорт продукції аграрного сектору України : стан та тенденції / С. М. Кваша, В. І. Власов, Н. В. Кривенко та ін.. – Київ: Інститут аграрної економіки, 2013. – 80 с.

25. Ковалик М.Я., Степаник Г.Т. Ресурсозберігаючі технології – один з найбільш перспективних напрямків поліпшення використання земельних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2011_7/87.pdf.
26. Колісніченко І.О. Агропромислова інтеграція як основний інструмент підвищення ефективності зерновиробництва / І.О. Колісніченко // Сталий розвиток економіки. – 2010. - №1. – С. 9 – 14.
27. Комплексна галузева програма «Розвиток зерновиробництва в Україні до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?6351>.
28. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: [монографія] / за ред. Я.А. Жаліла; Нац. ін-т стратегічних досліджень. – К.: Вид-во «Знання України», 2009. – 388 с.
29. Косолап М., Кротінов О. Організація живлення рослин у системі землеробства No-till [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2010-06-11-12-53-00/386--no-till.html>.
30. Кривошея - Гунько І.О. Економічна ефективність виробництва зерна як об'єкт управління на сільськогосподарських підприємствах / І.О. Кривошея - Гунько // Вісник аграрної науки. – 2012. – №5. – С. 82 – 84.
31. Малюга Л. Оцінка конкурентоспроможності аграрних підприємств / Л. Малюга // Економіст. – 2011. – №9. – С. 50 – 53.
32. Мамчур В.А. Інституції державного регулювання ринку зерна в Україні // Економіка АПК. – 2010. - №2. – С.55 – 60.
33. Маслак О. Мінеральні добрива –запорука високих урожаїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/agromarketing/960-2012-03-30-16-06-49.html>.
34. Музиченко А.О. Шляхи підвищення конкурентоспроможності зерновиробництва в Україні // Ефективна економіка. – 2014. – №2.
35. Насінництво як наука і галузь виробництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lektsii.com/1-17607.html>.

36. Нестерчук Ю.О. Вертикальні інтеграції у системі стратегічних цілей аграрної політики держави / Ю.О. Нестерчук // Актуальні проблеми економіки АПК: колективна монографія / за ред.. Д.К. Семенди, О.І. Здоровцова. – Умань: «Сочінський» . – 2009. – С. 75 – 135.
37. Нікішина О.В. Стратегічні орієнтири розвитку зернового ринку України / Нікішина О.В. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20110629/6_nikish.htm.
38. Ніценко В. С., Дворніков І. А. Проблеми та напрямки підвищення конкурентоспроможності виробників зерна // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 14. Випуск 2 (30), с. 22 – 33.
39. Обелець О.С. Економічна ефективність зернового виробництва в Україні // Економіка АПК. – 2003. - №10. – С. 59 – 64.
40. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств регіону: теорія, методика, практика: [монографія] / М.К. Пархоμεць, В.В. Гудак, - Тернопіль: ТНЕУ. – 2014. – 256с.
41. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Приватне підприємство «Прогрес-К» за 2015 р. Форма 50-сг (річна).
42. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Приватне підприємство «Прогрес-К» за 2016 р. Форма 50-сг (річна).
43. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Приватне підприємство «Прогрес-К» за 2017 р. Форма 50-сг (річна).
44. Петриченко В.Ф. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року // Економіка АПК. – 2012. – №11. – С. 3 – 9.
45. Під ред. Руснака В.В. Економіка сільського господарства. – К. – Урожай. – 2008.
46. Попов С., Авраменко С., Манько К., Беленіхіна А. Вплив норми висіву на урожайність пшениці озимої [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2010-06-11-12-53-00/1792-2013-09-26-11-3753.html>.

47. Програма "Зерно України – 2015". – К.: ДІА, 2011. – 48 с.
48. Рудницька А.С. Рівень ефективності інноваційного розвитку зерновиробництва // Агроінком. – 2012. – №10-12. – С. 51 – 54.
49. Система землеробства No-till [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2010-06-11-12-53-00/221---no-till.html/>.
50. Скороход І.С. Напрями підвищення конкурентоспроможності України на світових ринках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vviem/2011_1/25.pdf.
51. Стратегічні напрями інвестування розвитку сільського господарства України / Кісіль М. І. // Економіка АПК. – 2015. - №8 – С. 39
52. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012. – 218 с.
53. Суліма Н.М., Денисенко Д.О. Ефективність інноваційних технологій вирощування зернових культур // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія “Фінанси і кредит”, 2013. №1.
54. У 2018 році зібрано рекордні врожаї зернових і олійних / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zerno.org.ua>.
55. Формування і розвиток ринку зерна в Україні / Шпикуляк О.Г., Воскобойнік Ю.Г., Саблук Р.П., Овсянніков О.В.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 190 с.
56. Христенко Г.М. Розвиток та напрями підвищення ефективності зернової галузі // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. - №53(1026). – С. 182 – 188.
57. Чмирь С.М. Напрями підвищення ефективності зерновиробництва / С.М. Чмирь // Економіка АПК . – 2007. – №8. – С. 21–24.
58. Rozum R.I., Liubezna I.V. & Kalchenko O.M. (2017). Improving Efficiency of Using Agricultural Land. Scientific Bulletin of Polissia, Vol. 3, pp. 193–196. DOI: 10.25140/2410-9576-2017-1-3(11)-193-196.